

bis

BIBLIOTEK I SAMHÄLLE
Biblioteksdebatt från vänster

#1 2022 - 40 KR

KLINT

bis

Tidskriften ges ut av föreningen Bibliotek i Samhälle (BiS) och utkommer med fyra nummer per år. Artiklar i *bis* publiceras i efterhand som pdf-filer på BiS webbplats enligt Creative Commons Erkännande-DelaLika 4.0 Internationell (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) – om inget annat avtalats.

BESÖK OSS PÅ WEBBEN
Hemsida: <http://foreningenbis.com>
Twitter: @foreningenbis
Facebook: <http://facebook.com/foreningenbis>

KONTAKT
tidskriftenbis@gmail.com

MEDLEMSKAP OCH
PRENUMERATION
Medlemskap i BiS gäller i ett år och inkluderar prenumeration på tidskriften *bis* (fyra nummer).

- Ordinarie medlemskap: 250 kr
- Medlemskap för student, pensionär eller person utan full inkomst: 160 kr
- Stödmedlemskap: 500 kr
- Endast prenumeration: 160 kr
- Institutioner samt prenumerationer utlandet: 300 kr

Föreningens postgiro: 33 53 16-6.

TRYCK
Ale Tryckteam AB

ISSN
0345-1135

ANSVARIG UTGIVARE
Lennart Wettmark

REDAKTIONSGRUPP
Sofia Berg, Lena Lundgren, Martin Persson, Karin Råghall, Annelien van der Tang och Tobias Willstedt

OMSLAG
Stellan Klint

GRAFISK FORM
Linus Mannervik

2022 #1

6. Biblioteksplanerna måste följa lagen!
9. Orden som gör oss till människor – vittnesmålen och berättelserna från Andrummet
20. Queerlit uppmuntrar till kollektivt detektivarbete
23. Vad tillträdesförbud till bibliotek kan innebära

Vi betraktar maktlöst ett land som invaderas. Människor måste fly från sina hem och vid landsgränser där människor vädjar om att bli insläppta blir rasistiska strukturer tydliga, baserade på hudfärg och etnicitet. Vem blir välkommen in i ett nytt land?

Vi ser hur yttrandefriheten snärjs åt för civilpersoner. Bibliotek, arkiv och muséer packar ner artefakter för att skydda kulturarv. Vi blir påmind om bibliotekens betydelse med tillgång till fri information när vi ser hur lätt en demokrati kan raseras.

I det här numret skriver Elisabet Rundqvist om de människor som kom på flykt till Sverige under främst 2015. Hur många av dem som sedan sveks av Sverige när en ny lag tillät att de utvisades eller fick avslag på sina asylansökningar. Texten ger generöst med litteraturtips, där många av böckerna är skrivna av drabbade personer som fick erfara konsekvenserna av den lagändring som kom att beskrivas som ett ”andrum” för Sverige. Låt aldrig ett sådant ”andrum” skapas igen. Elisabet uttrycker också i en djupt personlig text om litteraturens kraft och förmåga att beröra och uppröra, sin egen maktlöshet men även stödet i gemenskapen, i litteraturen och i levande livet.

Redaktionen

MEDVERKANDE DETTA NUMMER

Bengt Berg är poet och förläggare för Heidruns förlag.

Andrea Berge, bokslukande bibliotekarie, bosatt i Nynäshamn.

Nick Jones. Konst- och bibliotekschef i Huddinge kommun.

Stellan Klint. Illustratör och sjukhusbibliotekarie i Malmö.

Lena Lundgren. Bibliotekarie och tidigare utvecklingsledare vid Regionbibliotek Stockholm.

Mats Myrstener är pensionerad bibliotekarie, litteratursociolog och medlem i BiS.

Elisabet Rundqvist är en bibliotekarie som brinner för mänskliga rättigheter och är aktiv volontär inom flyktingrörelsen.

Karin Råghall är bibliotekarie i Västerbotten.

Röda Lina. *bis* ständiga samtidskommentator.

Tobias Willstedt. Bibliotekarie med intresse för folkbibliotek, digitalisering och tillgänglig läsning.

Bibliotek i solidaritet med Ukraina

Drygt fem dagar efter Rysslands invasion av Ukraina gav IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) ett uttalande att de står i solidaritet med Ukraina. Förutom att uttala sitt stöd för bibliotekskollegor i Ukraina uppmanar IFLA också bibliotek världen över att hjälpas åt att sprida korrekt information om händelserna och att främja demokrati och yttrandefrihet.

IFLA ber även bibliotek att göra sig beredda att ställa upp och hjälpa ukrainska flyktingar om det blir nödvändigt.

Kungliga biblioteket i Sverige samt de nationella biblioteken i Danmark, Finland, Norge och Island gjorde 2 mars ett gemensamt uttalande om att de är i solidaritet med Ukraina. Precis som IFLA betonar de vikten av tillförlitlig och fri information. De nordiska nationella biblioteken uttrycker också sin oro för de ukrainska bibliotekskollegor och biblioteken och bevarandet av de fysiska och digitala samlingarna.

Även de nordiska biblioteksföreningarna fördömde den 4 mars Rysslands invasion av Ukraina och uppmanade bibliotek att arbeta för att säkra tillgången till tillförlitlig information. I samband med uttalandet donerade Svensk biblioteksförening 10 000 kronor till Reportrar utan gränser till deras arbete för att stärka yttrandefrihet i världen.

Källor: IFLA, Kungliga biblioteket och Svensk biblioteksförening

TIKTOK-TREND ÖKAR BOKFÖRSÄLNING I USA

De senaste två åren har bokförsäljningen ökat markant i USA. Det gäller främst litteratur för vuxna och unga vuxna. Försäljningen av litteratur för unga har fyrdubblats sedan 2004. En stor del av förklaringen har med den sociala plattformen TikTok att göra, där hashtaggen BookTok slagit igenom. BookTok är en samlingshashtag för allt litterärt innehåll på TikTok, men syftar ofta till snabba boktips på plattformen. Bibliotek i Sverige har börjat att följa med i BookTok-trenden för att öka ungas läsande. TikTok är en internationell social plattform med fokus på skapande och delning av korta videoklipp, ofta med musik till.

Källa: Sveriges Radio

BIBLIOTEK I VÄSTERBOTTEN HBTQ-DIPLOMERAS

Alla folkbibliotek, sjukhusbibliotek och skolbibliotek i Västerbotten kommer att genomgå utbildning i frågor som rör hbtq, normer och jämlikhet. Efter avslutad utbildning får biblioteken en hbtq-diplomerings. Det är Regionbibliotek Västerbotten och Folkhälsoenheten som står bakom hbtq-utbildningen. Först ut att hbtq-diplomeras är Storums bibliotek.

Källa: Region Västerbotten

Internetstiftelsen och Källkritikbyrån delar ut källkritikpris

Sedan 2017 delar Internetstiftelsen och Källkritikbyrån ut Det gyllene förstoringlas till personer, organisationer eller initiativ som gjort särskilda insatser för källkritik och källkritiskt tänkande på internet. 2022 års priser är i kategorierna Allmänhetens pris, Skolans pris och Hederspriset. Allmänhetens pris delas ut till Lilla Aktuellt för deras förmåga att dela information och kunskap till barn och unga och ge dem verktyg för att förstå och ifrågasätta. Skolans pris går till Thomas Nygren, professor i didaktik med inriktning mot historia och samhällskunskap vid

Riga. Latvia National Library. Foto: giggel, 2012, via Wikimedia Commons (CC BY 3.0)

BALTISKA NATIONELLA BIBLIOTEK VILL UTESLUTA RYSSLAND

De nationella biblioteken i Lettland, Litauen och Estland har tillsammans gjort ett uttalande till flera internationella biblioteksorganisationer, bland andra LIBER (Association of European Research Libraries) och IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions). De vädjar om att Ryssland ska uteslutas från sina medlemskap i internationella biblioteksorganisationer och föreningar. I uttalandet skriver länderna att de internationella biblioteksorganisationerna står för inkluderande information fri från manipulation, hat och krig.

Källa: Baltic Times

Uppsala universitet. Motiveringen är hans arbete med att synliggöra, kartlägga, och förbättra skolans arbete med källkritik för barn och unga i hela Sverige. Nygren har utvecklat en metod och praktiska verktyg för lärare att använda i arbetet med källkritisk kompetens. Årets hederspris går till Ulla Carlsson, professor i medie- och kommunikationsforskning vid Göteborgs universitet för hennes arbete med att kämpa för att stärka allas medie- och informationskunnighet.

Källa: Internetstiftelsen

Foto: Marie Enoksson

Språkrevitalisering av samiska språken behöver stärkas

I en artikel i tidskriften *Svenska landsmål och svenskt folkliv* har Yair Sapir som är universitetslektor i svenska inriktat mot svenska som andraspråk vid Högskolan i Kristianstad, kartlagt språkrevitaliseringen av de samiska språken. I studien presenteras ett antal åtgärder som behövs för att föra de samiska språken vidare. Sapir skriver att revitaliseringen är hotad trots att samiskan juridiskt sett har stärkts sedan det erkändes som nationellt minoritetsspråk år 2000. En anledning är att språken från den äldre generationerna inte förs vidare till yngre generationer i önskad utsträckning.

UNESCO:s kriterier för hotade språk utgår från femgradig skala för hur vitalt ett språk är, där nivå 5 på skalan är mest vitalt. Enligt skalan ligger ume-, lule- och pitesamiska på nivå 1 och ses som mycket hotat. Sydsamiska ligger på nivå 1-2 medan nordsamiskan som är det mest vitala beräknas ligga på nivå 3-4. För att stärka revitaliseringen krävs många insatser. Till exempel måste kommuner informera om den lagstadgade rätten till modersmålsundervisning. Sapir skriver också att språken behöver föras vidare från språkbärare till yngre generationer genom att man satsar resurser på att språkbärare som är i daglig kontakt med barn och unga.

Källa: Högskolan i Kristianstad

Sörmland anlitat Wikimedian-in-Residence

Sörmlands museum och Biblioteksutveckling Sörmland vill fördjupa sitt arbete med fria kunskapskällor. Därför har de anlitat sin första Wikimedian-in-Residence (WiR), det vill säga en person med erfarenhet av att bidra till Wikipedia och som ingår i en organisation under en bestämd tid.

Personen som har anlitats är Sofie Jansson, som har bidragit med material till Wikipedia under många år och sedan 2017 ingår i styrelsen för Wikimedia Sverige. Genom olika insatser ska hon under tiden som WiR öka kännedomen om Wikipedia som kunskapsplattform. Ett mål är också att inspirera människor att redigera Wikipedia.

– Jag hoppas att personer som inte tidigare har varit aktiva på Wikipedia vill vara med. Det är tillsammans som vi gör skillnad och ser till att det är bra innehåll och källor. Som bibliotek och museum vill vi stärka demokratin, och genom samarbete på Wikipedia kan vi göra internet lite mer jämlikt, säger Malin Klintholm, biblioteksutvecklare på Biblioteksutveckling Sörmland, i ett pressmeddelande.

Wikipedia är världens största uppslagsverk. Svenskspråkiga artiklar på Wikipedia visades två miljoner gånger under 2021.

Källa: Sörmlands museum

Digitala böcker är för dyra

I Norge har landets kulturminister tagit initiativ till en ny boklag som ska reglera det litterära kretsloppet för att passa dagens mediebehov. Men i en debattartikel i *Kommunal Rapport* höjer ett antal bibliotekschefer ett varnande finger – folkbiblioteken har dåliga villkor för att distribuera digitala böcker. De menar att det kommer bli svårt för dem att uppfylla den norska bibliotekslagen om kostnaderna för digitala utlån fortsätter vara så höga som de är idag. Särskilt utlånen av ljudböcker beskrivs som en svårighet – när någon lånar en pappersbok på biblioteket kostar det samhället 4-5 norska kronor, men att lyssna på en ny ljudbok kostar i snitt 62,50. Dessutom räcker folkbibliotekens licens för utlån av en e-ljudbok bara sex gånger, medan en pappersbok kan hålla för desto flera utlån.

Biblioteken i Norge har fått extra pengar från regeringen till att köpa in fler digitala böcker, men det räcker inte, menar debattörerna. De föreslår att prismodellen ändras och att förlagens leveransplikt av digitala böcker till biblioteken blir lagstadgad.

Källa: Kommunal Rapport

Biblioteksplanerna måste följa lagen!

Den nya SD-ledda kommunledningens hantering av förslaget till biblioteksplan i Sölvesborg väckte mycket diskussion 2018–2019, men vilka ändringar gjordes egentligen i planen? Lena Lundgren har granskat den nya planen, jämfört med det ursprungliga förslaget och funnit flera formuleringar som strider mot bibliotekslagen.

Text: Lena Lundgren

Medierna har uppmärksammat konsekvenserna för den lokala kulturpolitiken av att SD har tagit ledningen i Sölvesborg, bland annat för konstinköpen. Mycket uppmärksamhet fick också behandlingen av den biblioteksplan för åren 2019–2022 som kultur- och bibliotekschefen Sofia Lenninger lade fram 2018. Den återremitterades på initiativ av kommunstyrelsens ordförande Louise Erixson (SD) och under beredningen av ärendet fick Sofia Lenninger sluta sin tjänst med avgångsvederlag. Mycket litet har däremot skrivits om hur den biblioteksplan som antogs av kommunfullmäktige i december 2019 skiljde sig från det ursprungliga förslaget.

Turerna var flera och inte helt lätta att följa. Jag har försökt förstå behandlingen av ärendet med hjälp av dokument dels på kommunens hemsida, dels från kommunkansliet. Den första återremissen, den på Louise Erixsons initiativ, handlade om att biblioteksplanerna för folk- respektive skolbiblioteken, som hade hanterats av två olika förvaltningar och nämnder, skulle sammanfogas till ett dokument. Men av tjänsteskrivelsen till det reviderade förslaget framgår det också att ”I syfte att tydliggöra en ny inriktning i politiken, har också vissa strykningar och ändringar gjorts i planen”. Ytterligare en återremiss genomfördes på oppositionens (S, V, C och L) initiativ för att med hjälp av Sveriges kommuner och Landsting (SKL, nu Sveriges Kommuner och Regioner, SKR) utreda om ändringarna stred mot bibliotekslagen.¹ Kommunledningen drog slutsatsen att så inte var fallet och kommunfullmäktige antog en ny biblioteksplan för åren 2019–2022 den 9 december 2019. S, V, C och L reserverade sig mot beslutet.

Ändringarna i den nya biblioteksplanen

Jag kan konstatera att skillnaderna mellan det första förslaget och den biblioteksplan som antogs i december 2019 inte är så stora men ändå visar en ”ny inriktning”. Förutom några mer formella ändringar har följande gjorts²:

- Under rubriken *Särskilda grupper* identifieras ”kringgrupper” som kan bli föremål för särskilda insatser och där har ”föreningar för olika invandrargrupper, omsorgspersonal m.m.” strukits och helt enkelt ersatts med ”**m.fl.**”

Sölvesborgs bibliotek Foto: Sölvesborgs kommun

- Under *Mål 1 (kvalité och bredd)* och underrubriken *Det här vill vi utveckla 2019–2022* återfinns punkten: ”pröva metod för att få mer delaktighet från allmänheten i bibliotekets utbud av medier och tjänster och i detta särskilt söka upp prioriterade grupper som t ex barn och unga och representanter för minoritetsspråken.” Där har hela den understrukna delen av punkten har strukits.
- I den följande punkten ”öka andelen aktiva låntagare bland kommuninvånarna t ex genom uppsökande verksamhet” har de understrukna orden tagits bort.
- Under *Mål 2 (livslångt lärande)* och underrubriken *Det här vill vi utveckla 2019–2022* har hela denna punkt strukits: ”I samverkan med integrationssamordnare och Arbetsförmedling undersöka möjlighet att förlägga viss handledning och kursverksamhet för exempelvis nyanlända i våra bibliotek.” Den har ersatts med en allmän formulering i en punkt om Lärcentrum.
- Under *Mål 3 (läsfrämjande)* och underrubriken *Skola* har hela följande punkt strukits: ”erbjuda böcker/media på andra språk och samverka med modersmålsläraarna”.
- Under *Mål 7 (demokrati och yttrandefrihet)* och underrubriken *Det här vill vi utveckla 2019–2022* återfinns följande punkt med det borttagna understruket och det tillagda fetat: få fler

samarbeten med studieförbund för utställningar, föredrag debatter och liknande som främjar gemenskap och förståelse och integration för varandras olikheter.

- Under *Mål 8 (bibliotek för alla)* och underrubriken *Idag förverkliga (sic) vi målet genom att återfinns* följande punkt med det borttagna understruket och det tillagda fetat: köpa in böcker på två parallella språk för målgruppen barn och unga i syfte att tillgängliggöra svensk litteratur för både barn och vuxna med annat modersmål än svenska.
- Under underrubriken *Det här vill vi utveckla 2019–2022* har följande punkt tagits bort: Starta upp fokusgrupper med hemspråkslärare kring medieförsörjning, lässtimulans och aktivitetssamordning för barn och unga.
- Under underrubriken *Nyckeltal* har punkten antal olika språk som har lånats tagits bort.
- Under rubriken *Skolbiblioteken* och underrubriken *Mål med skolbiblioteken 2019–2022* har punkten 6 ändrats enligt följande med det borttagna understruket och det tillagda fetat: På skolbiblioteken ska finnas litteratur på alla elevers modersmål andra språk än svenska.

Tydlig tendens

Tendensen i ändringarna är tydlig: de handlar om att *inte* ”ägna särskild uppmärksamhet” (enligt bibliotekslagen) åt invandrare eller nyanlända, *inte* samarbeta med invandrarföreningar eller hemspråks- eller modersmålslärare, *inte* föra statistik över utlåning av medier på andra språk, *inte* erbjuda eleverna litteratur på deras modersmål på skolbiblioteken och *inte* arbeta för integration.

Anmärkningsvärt är också att samarbete *inte* ska ske med omsorgspersonal eller ”representanter för minoritetsspråk” och att uppsökande verksamhet *inte* ska bedrivas, inte ens till de i bibliotekslagen prioriterade grupperna barn och unga eller ”representanter för minoritetsspråken”, de språk som alltså är de svenska minoriteternas språk.

Vad sa SKL?

SKL/SKR är en intresseorganisation för kommun- och regionledningarna, det är viktigt att komma ihåg. Organisationens roll har aktualiserats, diskuterats och ifrågasatts under pandemin, då den tog på sig rollen som en slags myndighet och också uppfattades och behandlades som en sådan.

Efter återremiss fick alltså SKL svara på frågan om de föreslagna ändringarna stred mot bibliotekslagen. Även kommunjuristen konsulterades. SKL bedömde att ändringarna låg inom ramen för

Sölvesborgs bibliotek Foto: Sölvesborgs kommun

bibliotekslagen men rekommenderade att punkten 6 i skolbiblioteksdelen förtydligades så att den ”utesluter annan tolkning än att de nationella minoritetsspråken och andra språk än dessa ska tillgodoseas”.

Formuleringen föreslogs i stället lyda: ”På skolbiblioteken ska finnas litteratur även på nationella minoritetsspråk och andra språk än dessa.” Denna ändring har dock inte gjorts utan punkten lyder i den antagna biblioteksplanen fortfarande ”På skolbiblioteken ska finnas litteratur på andra språk än svenska.” Detta kan tolkas så att det räcker med att biblioteket har litteratur på engelska och ytterligare ett språk, vilket som helst och inte heller med nödvändighet på minoritetsspråken.

”Andra språk” är alltför allmänt och odefinierat. Regionbibliotek Stockholm har nyligen publicerat en regional medieutredning.³ Där problematiseras begreppet ”andra språk” på ett sådant sätt att engelska har uteslutits ur statistiken eftersom engelskspråkig litteratur på flera sätt spelar en annan roll.

Tillsynsmyndighet behövs!

Att SKL:s jurister har godkänt de föreslagna ändringarna i Sölvesborgs biblioteksplan är häpnadsväckande. Det är uppenbart att flera formuleringar strider mot bibliotekslagen. Den nya kultur- och bibliotekschefen Anders Nylander bekräftar också att ingreppen ingår i en politisk agenda i en intervju i *Biblioteksbladet* i augusti 2020. Med biblioteksplanen minimerar Sölvesborg medvetet tillgången till litteratur på språk som invånarna talar och hindrar alla ansträngningar att nå prioriterade grupper eller stödja de svenska minoritetsspråken. Det gäller både att inskränka

”Det som var tråkigt var att man strök i mångspråk. Det tillhör en politisk agenda som SD har haft så det var väl därför.”

Anders Nylander, biblioteks- och kulturchef i Sölvesborg sedan hösten 2020 i en intervju i *Biblioteksbladet* 25 augusti 2020.

utbudet av litteratur på språk som invånarna talar och att inga ansträngningar ska göras för att nå prioriterade grupper eller stödja de svenska minoritetsspråken. Men SKL ser till kommunledningens intressen och inte medborgarnas.

Det väcker frågan om en tillsynsmyndighet för biblioteksväsendet. Kungliga biblioteket (KB) har i uppdrag att följa upp hur biblioteksplanerna utformas och används samt gör analyser av innehållet. KB försöker identifiera trender men har inte något tillsynsuppdrag när det gäller uppföljningen av biblioteksplanerna.⁴ Kulturrådet (KUR) villkorar sina bidrag till biblioteken med att det ska finnas politiskt antagna biblioteksplaner men granskar inte heller om lagen följs. Vid bedömningen av ansökningarna konstaterar KUR bara om det finns en plan och om det som sökande planerar utgår från bibliotekslagen.⁵

Bibliotekslagen har tidigare ändrats några gånger och nu är det dags för en ny precisering för att den inte ska bli helt tandlös! Det måste bland annat klargöras vad prioritering innebär. ”Särskild uppmärksamhet” måste också definieras så att det blir tydligt att uppsökande verksamhet av olika slag och samarbete med förmedlare tillhör de metoder som ska användas för att nå de prioriterade grupper som uttryckligen omfattas av bibliotekslagen.

Lagen säger om KB: ”Myndigheten ska tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunerna följa upp hur de biblioteksplaner som antagits har utformats och hur de används.” Den formuleringen måste preciseras och skärpas så att KB inte bara ska ”följa upp” utan också kontrollera att biblioteksplanerna följer bibliotekslagen. Dessutom måste det finnas sanktioner, till exempel så att kommunerna vägras statliga bidrag till biblioteken om inte lagen följs. Annars kan kommuner som Sölvesborg på egen hand tolka formuleringarna och tänja på kraven i bibliotekslagen på ett sätt som strider mot intentionerna med densamma.

Sölvesborgs bibliotek Foto: Sölvesborgs kommun

- 1) Bibliotekslagen 5 §: Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska ägna särskild uppmärksamhet åt de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på
 1. de nationella minoritetsspråken,
 2. andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, och
 3. lättläst svenska.

- 2) Jag har gjort välvilliga tolkningar och avstått från att ta upp några mindre ändringar.
- 3) *Medieutredning vid Regionbibliotek Stockholm – nulägesbeskrivning samt förslag till samverkansinitiativ* [2022]. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- 4) Enligt Oskar Laurin, KB, i mejl 2022-02-24.
- 5) Enligt Lotta Brilioth-Björnstad, KUR, i mejl 2022-02-22.

Orden som gör oss till människor

– vittnesmålen och berättelserna från Andrummet

Sedan den tillfälliga begränsningen i utlänningslagen trädde i kraft har situationen för många flyktingar som befinner sig i Sverige blivit mycket svår. Elisabet Rundqvist beskriver bibliotekens roll och förmedlar ett urval av de berättelser som vuxit fram om eller av flyktingarna.

Text: Elisabet Rundqvist

(Skildrade genom min bokhylla, de flesta böckerna jag tar upp har jag i min särskilda hylla om Andrummet)

Vi minns Åsa Romson i tårar och en allvarlig Stefan Löfven. Den tillfälliga begränsningen i utlänningslagen trädde i kraft den 20 juli 2016 med en ovanlig reglering – inskränkningarna skulle gälla retroaktivt för dem som anlänt efter den 24 november 2015. Datumet för presskonferensen blev en juridisk vattendelare och en dag som kom att påverka ett stort antal människors liv. Under hösten 2016 började konsekvenserna av Andrummet¹ märkas. En större andel flyktingar fick avslag på sin asylansökan, både barn, äldre och personer med funktionsnedsättning som tidigare i regel fått permanent uppehållstillstånd fick nu utvisningsbeslut.

På biblioteken gjordes fantastiska insatser för att välkomna de nyanlända och erbjuda god biblioteksservice till de asylsökande. Från 2015 märktes de på landets bibliotek, människorna som nyss kommit till vårt land. De hittade till biblioteket som en av de första platserna i samhället utanför Migrationsverket och allt som hängde samman med asylprocessen. Det mellanmänniskliga mötet på biblioteket blev en viktig del av livet som asylsökande, en plats att bara vara människa. Där bemöttes de nyanlända som individer. De blev åter småbarnsförälder, tonåringar, äldre, man eller kvinna, kunskapstörstande, eller i behov av en stunds trygghet och inte ett dossiernummer i en handläggning.

Inte minst blev tillgången till internet en viktig del, för att upprätthålla kontakten med anhöriga och ta sig fram genom den byråkratiska digitala djungeln i asylmaskineriet. Bibliotekarierna blev ofta de som fick skriva ut första avslagsbeslutet, försöka förklara det obegripliga för personen att hen inte tilläts stanna i tryggheten.

Under kvällen och natten till Lucia 2016 deporterar Sverige för första gången minderåriga² med en fiktiv vuxen ålder till Afghanistan. Kanske så många som ett tiotal unga åldersuppskrivna minderåriga sattes på planet till Kabul.

Det hade redan börjat formeras grupper som stöd för de barn och unga som anlände till Sverige som ensamkommande. En grupp människor samlades utanför förvaret i Märsta som protest

Lucia 12 december 2016. Foto: Elisabet Rundqvist

mot den tvångsvisa utvisningen. Ingen av de etablerade tidningarna, radio eller TV ansåg att det fanns ett nyhetsvärde i att Sverige var på väg att deportera minderåriga till ett land i väpnad konflikt. Kontakt togs med Blankspot som påbörjade en bevakning.

Blankspot grundades 2015 med en journalistisk idé som de beskriver som: "Fyll i de vita fläckarna. Vi rapporterar om det som andra medier missar. Vi ger människor som annars inte träffar journalister en röst och lyfter fram bortglömda perspektiv". Blankspot finansieras av läsarna genom crowdfunding.

Delar av den bevakningen publicerades i reportageboken *Utvisad. Den deltagande journalistiska berättelsen om svensk historias största deportationsvåg* (2017). Boken består av tolv texter skrivna av journalister kopplade till Blankspot. Boken är unik i det att

några av de utvisade söktes upp i Kabul och kunde berätta hur ankomsten till Afghanistan blev.

Utvisad belyser just utvisningarna från flera olika synvinklar. Intervjumaterialet är gjort i Afghanistan, från civilsamhällets och flyktaktivisternas perspektiv och om den förvarstagna personens upplevelser. 2020 belönades den digitala följetongen "Dagbok från Kabul" på Blankspot med Sveriges tidskrifters pris "Årets grepp". Dagboken skrivs av den utvisade ungdomen Mohammad som varje vecka återkommer med en text om livet i världens farligaste land och numera åter är på flykt, "Dagbok från flykten". Blankspot har genom åren gett stort utrymme för vittnesmålen och de egna berättelserna genom den journalistik de bedrivit.

En ung kille, Hasebullah Fateh, utvisades med tvång till Afghanistan. Hasse, som han kallades i Sverige, skrev boken *Förvar* tillsammans med Ylva Liljeholm 2019. Hasse och Ylva skriver växelvis boken igenom, korta tidsmarkerade texter som beskriver tiden som inlåst i förvaret. Sista inlägget är daterat 1/10 2019:

Tillsammans med 24 andra personer utvisas Hasebullah till Kabul. Det kommer som en chock för både honom och oss andra. Vi har inte riktigt trott att de skulle kunna hända och vi har inte förberett oss. Jag tänker på att han inte har någon varm jacka med sig. Inga pengar. När de som ska deporteras tas ut till bussarna som väntar utanför förvaret spelar demonstranterna som stått där hela dagen "kom kom kompis" i högtalarna.

"Kom kom kompis" är en sång Hasse sjungit in tillsammans med Kräklingbo manskör på Gotland. Videon³ är delvis inspelad på förvaret i Märsta.

Redan under slutet av 2016 börjar Andrummets strandsatta flyktingar skriva sina egna berättelser. Ali Zerdadi är en av de tidigaste, boken *Ängeln och sparven: Texter av en ensam ungdom på flykt* publicerades i början av 2017. Ali hade bott i Sverige i 14 månader när han debuterade som författare på svenska. Innan Ali kom till Sverige hade han aldrig läst en roman eller besökt ett bibliotek. Ali berättar i SVT den 26 juli 2017:

I Afghanistan kom Ali Zerdadi aldrig i kontakt med någon litteratur. Skrivandet hjälper honom att må lite bättre i den desperata situation som han befinner sig i, där många av hans vänner har fått utvisningsbeslut och det är inte ovanligt med självska debeten. Självtänkar han – och hoppas.

– När jag mår dåligt ... om jag skriver och flyttar min längtan till pappret, då mår jag lite bättre.

Ali återkommer i boken *Vi ser, vi känner, vi kämpar* (2018). I bokform har noveller, dikter och argumenterande texter samlats ihop i ett samarbete med Berättarministeriet. Samtliga författare är 16–17 år och bosatta eller går i skolan kring Järva, Hagsätra och Södertälje.

Efter Alis första bok kommer en rad vittnesmål från de barn och unga som kommit att kallas ensamkommande flyktingbarn, barn som anlände till Sverige utan vårdnadshavare. Gruppen ensamma barn är större än någon gång tidigare i svensk efterkrigstid.

Många av barnen och tonåringarna har farit illa innan och under flykten, cirka tre fjärdedelar lider av PTSD och den psykiska ohälsan är utbredd. Självska, självmord och andra de-

sperationshandlingar är vanliga. För personalen som arbetar i skolan, på HVB-hem och familjehem är omplåstring av sönderskurna armar sådant som händer dagligen. Ett sätt att orka med den osäkra livssituationen och hantera det dåliga måendet. Påfallande många börjar också skriva för att möta sin psykiska ohälsa. Som Ali när han skrev *Ängeln och sparven*.

Våren 2017 ges första delen ut till det som kommit att bli en trilogi, *Ser du mig? Nyanlända barn och unga berättar*, texter insamlade och redigerade av Karin Hallén Sehlin. Karin arbetar som skolkurator och använder berättandet som ett sätt att möta barnen och ungdomarna. Det är både barn i familj och ensamma barn som är berättarna.

"Det var inte så lätt i Sverige som pappa hade sagt", säger Livia.

"Han sa att i Sverige kommer allt bli bra, där skulle vi kunna leva som vanligt igen. Men det är inte så, det är inte lätt."

Livia 15 år, från Irak.

Livias familj har återförenats i Sverige, och hon tvingas bära ansvaret för hela familjen, kontakta Arbetsförmedlingen, försörjningsstöd och navigera i det svenska samhället.

Ibrahim växer upp i Iran, kommer till Sverige som minderårig utan vårdnadshavare.

"Jag är så trött", säger han. "Så trött på livet. Men vad ska jag göra? Detta är livet, mitt liv." Senaste veckan har Ibrahim tagit avsked av flera vänner som skickats tillbaka till Afghanistan.

Men för Ibrahim finns inte det alternativet. "Jag kan inte leva där. Då är det bättre att jag dör här."

Både Livia och Ibrahim berättelser är typiska för den här tiden, barn som tvingas ta en vuxens ansvar eller lämnas utan hopp om framtid och liv.

Del två heter *Hör du mig? Ensamkommande ungdomars röster*, där Karin Hallén Sehlin på nytt har samlat in korta berättelser om ungdomars liv. Tredje delen har titeln *Bryr du dig? Om att göra skillnad* och är utgiven hösten 2021. Här blandas rösterna, både ungdomar, yrkesverksamma och ideella krafter som mött alla dessa barn och unga.

Förordet är skrivet av Zahra Hosseiny, själv född som flykting i Iran av afghanska föräldrar. Zahra finner kärlek och styrka hos Habib, de tvingas fly tillsammans eftersom Zahra är bortlovd till en annan man. Zahra föder sin son i Turkiet 21 år gammal, på flykt genom Europa med en nyfödd. När de når Sverige och ansöker om asyl är sonen 25 dagar gammal. Paret hinner få en dotter, lära sig svenska och leda en sittstreck för barnfamiljernas situation innan de beviljas tre års uppehållstillstånd med flyktstatus. Då har sonen hunnit fylla fem år. Zahra skriver:

Människors liv kan inte värderas i pengar; ett människoliv kan inte ses som en siffra. Bakom varje siffra finns en berättelse, en väntan och en längtan efter frihet och trygghet. Det enda som jag kan göra är att höja rösten för mig själv och mina barn och för de röstlösa som kanske inte ens får möjlighet att göra sina röster hörda.

Zahra Hosseiny och Hassan 8 mars 2022. Foto: Najib

Den lilla boken *Bryr du dig?* innehåller korta texter av flyktingar eller människorna som befinner sig bredvid, som den om alla Marior:

Varje vecka hämtar Maria upp matkassar med diverse varor från olika leverantörer i staden. Hon lassar in dem i bilen och kör sedan till ställen där hon vet att papperslösa unga människor befinner sig. Samtidigt packar en annan Maria bilen full med matlådor som hon kör till en lokal, där de delas ut till de unga som kommer dit. [...]

Tredje Maria hittar en familj som kan ta emot en hemlös ungdom under en längre tid.

Författaren och bibliotekarien Anna Fogelberg publicerar 2018 boken om Gholam, *Efter varje natt kommer en ny dag*, som är baserad på en ungdoms berättelse om flykten, överlevnaden och väntan. Väntan i Sverige, asylprocessen och oräkneliga uppbrott.

2019 skriver Erfan Akbari med hjälp av Anna Fogelberg boken *Mardröm*. Boken är tvåspråkig, på svenska och från andra läsriktningen samma bok på persiska/dari. Erfan beskriver sitt liv, vägen till Sverige och åren här. Erfan blir efter några år papperslös, han har uttömt alla legala vägar till uppehållstillstånd och lever i det parallellsamhälle som många av de ensamma unga tagit sin flykt till. Boken avslutas:

Just nu är jag ensam. Jag får lite hjälp, för jag har ett svårt liv som papperslös, den lilla hjälpen gör att jag kan andas. [...] Jag är nitton år och har varit papperslös hela mitt liv.

Mitt exemplar av boken har Erfan signerat ”till dig min vän, jag hoppas att du har ett bra liv i framtiden”. Genom att framträda med författarsamtal och sälja boken försöker Erfan få livet som papperslös att gå ihop.

2018 publiceras *Jag stannar till slutet* av Fatemeh Khavari. Fatemeh berättar, Annie Hellquist skriver. Boken gavs ut på Norstedts och fick en större spridning i bokhandlar och på bibliotek. Fatemeh varvar berättelsen om sin egen uppväxt och flykt med berättelsen om det som kom att kallas sittstrejken:

Men mer än jag har mött motstånd, rasism, kvinnoförtryck och konflikter har jag mött kärlek. Under demonstrationerna fick jag så mycket kärlek, som jag tidigare i livet saknat. Jag som tidigare inte räknades som någon, fick betydelse. Det kom svenskar och sov med oss, vaktade oss. De kom med kläder, sovsäckar och mat.

Ahmad Rahimi blev känd på Facebook som Ahmad Mohajer. Ett stort antal unga afghaner har haft tillnamnet Mohajer på sina profiler i sociala medier. Ahmad skriver i slutordet av sin bok *Hör min röst* (2019):

Jag är flykting. Mohajer. Till och med Migrationsverket trodde på det.
Det var på riktigt. Det är på riktigt.
Tre års orolig väntan är äntligen över. Nu kan resten av mitt liv börja.
Mitt namn är Ahmad Rahimi.
Jag är inte afghan.
Jag är inte svensk.
Jag är en människa.

Foto: Elisabet Rundqvist

Tillsammans med sin lärare och vän Terese Hansen beskriver Ahmad sitt liv, från sin födelse till den dag han får sitt uppehållstillstånd. Ahmad beskriver sin psykiska ohälsa, försöken att ta sitt liv och en hungerstrejk där han har sytt igen sin egen mun.

Ahmad blir tillsammans med Ali Z och Fatemeh snabbt de ungas röst. På omslaget av Ahmads bok står han med megafonen i handen. Så är vi vana att se Ahmad, han reste i hela Sverige, talade, sjöng och gav en röst åt många ungdomar från 2017 och flera år framåt.

I *Hör min röst* kan vi läsa om Ahmads skolk från skolan för att besöka Biblioteksdagarna:

Den 10 maj 2017 skulle Biblioteksdagarna hållas i Växjö konserthus och några Facebook-vänner sa åt mig att jag borde komma dit eftersom Gustav Fridolin, språkrör för Miljöpartiet skulle vara där. Så jag skolkade från skolan och gick dit tillsammans med Jamshid. Vi tog oss fram och fick faktiskt möjlighet att ställa några frågor till Fridolin.

Så här i efterhand kan jag erkänna att det var jag som mötte upp Ahmad och Jamshid och gensköt Fridolin efter han avslutat sitt framträdande på stora scenen i konserthuset.

Ahmads och Tereses bok ger en historisk skildring av den politiska utvecklingen varvad med Ahmads eget liv och upplevelser. För den som vill följa de politiska förskjutningarna, de ungas kamp och en ungdoms extremt starka kämparglöd och vilja att vara rösten för många är boken *Hör min röst* en rekommendation. Boken är mer som en reportagebok med ett rikt bildmaterial.

De här tre böckerna av Erfan, Ahmad och Fatemeh skildrar delvis samma händelser, ungdomarnas sittstrejk, rasisternas attacker och den uppbackning som också fanns.

Fotografiskt skildras sittstrejken av Åke Ericson i fotoboken *Beyond Afghanistan: The Struggle of the Refugees* (2019). Bokens texter har skrivits av Agneta Pleijel.

Ytterligare självupplevda berättelser finns i mindre upplagor, ofta i egenutgivning eller på små förlag. Muhammad J Muhammadi har publicerat två titlar, 2018 kom *Ska vi dansa?* som fick en del uppmärksamhet. Boken är självbiografisk och beskriver hur Muhammad utsattes för sexuella övergrepp som barn inom något som kallas Bacha bazi, trafficking och våldtäkter på barn. 2019 publicerades *Jag står inte ut men jag slutar aldrig kämpa!* som ytterligare beskriver den nattliga ångesten, psykisk ohälsa och Muhammads kamp att överleva med sina minnen.

Muhammad J Muhammadi fick Raoul Wallenbergs pris Ungt Kurage 2019, Ali Zardadi fick samma pris fast för året 2018 och året dessförinnan fick Ahmad Rahimi priset. Fatemeh Khavari tilldelades Martin Luther King-priset 2018. Dessa ungdomar har både publicerat sig och utmärkt sig genom sin kamp för demokrati och mänskliga rättigheter vilket priserna visar.

Jag har också en packe böcker som är att betrakta som antologier. De flesta texterna är skrivna av personer som inte tidigare har publicerat sig, inte är författare eller har en bakgrund inom skrivande.

Finns det en plats för mig i världen? Berättelser kring ensamkommande från Afghanistan (2019). Margareta Söderberg har samlat in och redigerat texter och berättelser som till största del skrivits i sociala medier. Vittnesmål, rop på hjälp, uppgivenhet och beskrivningar av tvångsvisa utvisningar. Texterna är några av de senaste, mest avskalade skildringar som samlats i bokform producerade av helt vanliga människor, sådana som du och jag. Texterna står för sig själva i sin nakenhet, några litterära skönmålningar får inte plats. Det är som att läsa alla tusen sms och chattmeddelanden som gått mellan barn och unga och det svenska samhället.

Tusen barn tusen drömmar – ett initiativ av civilsamhället (2019) har getts ut av föreningarna Kompis Falun och Österlens stöd-förening för flyktingar. Boken är Liv utan gränser krav till den svenska regeringen. Sidorna 26-144 består av fotografier av afghanska barn med utvisningsbeslut. Varje barn håller ett papper som skildrar "våra drömmar om framtiden". På det nyfödda barnets papper står det: Jag vill stanna. När boken producerades hösten 2019 fanns cirka 2 000 afghanska barn i familjer med utvisningsbeslut, många av dem födda i Sverige. Barnfamiljernas demonstration kom att kallas Liv utan gränser och har sedan 2019 försökt sätta fokus på hur Migrationsverket undviker att tillämpa barnkonventionen i asylärenden.

Författaren Malin Edgren samlar i antologin *Vi som såg dem komma* (2017) olika yrkesgrupper som möter ensamkommande barn i sin vardag. Bokens förord har skrivits av Dick Harrison.

Lite tyngre antologier är *Den onödiga flyktingkrisen* (2021) och *Rättssäkerheten och solidariteten – vad hände?* (2021). *Den onödiga flyktingkrisen* började som ett litet bokprojekt och slutade med en lunta på dryga 500 sidor. Ingrid Eckerman och Karin Fridell Anter står som redaktörer, men en hel redaktionsgrupp har samlat in ett stort antal bidrag fördelade i sex kapitler. Bokens uttalade syfte är att dokumentera och tillgängliggöra så många vittnesskildringar som möjligt från åren 2015–2021 för att framtiden inte ska kunna säga: "Vi visste inte." Boken är mer att se som en fak-

tabok, där både professionella och aktivister bidragit med sina erfarenheter och vittnesmål om rättssäkerhet, civilsamhällets insatser och behandlingen av flyktingarna.

Rättssäkerheten och solidariteten – vad hände? En antologi om mottagande av människor på flykt (2021) har getts ut av Asylkommissionen och Linköpings universitet. Torun Elsrud, Sabina Gruber och Anna Lundberg är redaktörer. Antologin beskrivs som tvärvetenskaplig. Asylkommissionen är sammansatt av civilsamhällets organisationer, professionella och forskare som på nära håll följt konsekvenserna av den förda migrationspolitiken. I antologin beskrivs forskarnas och civilsamhällets erfarenheter. Metoden är till stor del intervjuer som analyseras och tolkas. Flyktingarnas erfarenheter står i centrum och är själva ingången till beskrivningar av de juridiska förskjutningarna, civilsamhällets engagemang och barnens situation. Nära 400 sidor av svenskt flyktingmottagande.

Ytterligare två böcker står i min bokhylla, Carlos Rojas bok *Var går gränsen? Om flyktingmottagande, öppna hjärtan och systemkollaps* (2017) och Viktor Bankes bok *Andrum: Om stölden av en flyktingkris och de bestulna* (2017).

Rojas beskriver det som kommit att kallas som en kollaps genom att visa att det på lokal nivå oftast gick över förväntan i flyktingmottagandet. Rojas beskriver brist på information och kommunikation som övergripande orsaker till det "kaos" som utbröt.

Viktor Banke berättar om Andrummet med utgångspunkt i asylrättsjuristens perspektiv. Banke beskriver asylärenden han varit företrädare i, som speglar den rättsliga förskjutningen Andrummet kom att skapa. För den som inte är juridiskt bevandrad fungerar boken som guide för vilka ändringar som gjorts och som ligger till grund för dagens utlänningslag, en av Europas mest restriktiva asyllagstiftning på många punkter.

Thord Erikssons bok *Dom som stod kvar* (2019 och 2020) har blivit relativt känd genom en rad författarsamtal, ofta på bibliotek. Pocketutgåvan har kompletterats med "hur gick det sedan" till respektive kapitel. Eriksson är redaktör för Biblioteksbladet.

Foto: Norstedts

Etnologen Annette Rosengren har samlat berättelser i Paris, samtal med ”svenskafghaner” som återigen befinner sig på flykt. Boken heter *Jag bodde i Sverige. Om unga svenskafghaners flykt till Frankrike* (2021). 2018 reser Annette till Paris för att prata med unga, främst killar från Afghanistan, som flytt från Sverige till Frankrike. Rosengren fortsätter att resa till Paris, stannar längre perioder och följer det dagliga livet under broarna, i tälten och Porte de la Chapelle. Livet på gatan är tufft, Annette följer några av dem.

Det är många hundra svenskafghaner i Frankrike, unga som tycker sig ha en hemmahörighet i Sverige, men på grund av avslag tvingats iväg på nytt. Många får ett uppehållstillstånd, fyra eller tio år, bedömningen skiljer sig kraftigt åt mellan Sverige och Frankrike. Detta tas också upp i boken *Den onödiga flyktingkrisen*, som skildrar en handfull ungdomars bedömning i det franska systemet.

Skönlitterärt berättar Annelie Drewsen om samma situation i *Prinsen av Porte de la Chapelle* (2021). Bokens huvudperson Salars lämnar sin svenska familj, mamma Karin och lillebror Albin. Saknaden och smärtan skildras och samtidigt känslan av tvång att lämna tryggheten och försöka på nytt i Frankrike. Salars resa och berättelse är fiktiv, men oerhört nära sanningen, många unga skulle kunna byta ut Salars namn till sitt eget. Annelie Drewsen har en längre litterär produktion bakom sig bland annat *Dagboken* (2016) och *Lever du?* (2017) om Navid, 17 år, från Afghanistan.

2020 debuterade Elin Persson med boken *De afghanska sönerna*, en skönlitterär skildring av den slitsamma vardag som andra skildrar genom egna upplevelser. *De afghanska sönerna* baseras på den verklighet ett stort antal minderåriga mött i Sverige. Realismen är högst påtaglig, hela Elin Perssons skildring stämmer överens med mina egna erfarenheter som ideell kraft sedan 2016. Bokens huvudperson berättar:

På mitt jobb arbetar de riktninglösa. Vi som lyder order. När jag gick på arbetsintervjun var jag säker på att jag inte skulle få jobbet. Jag kan ingenting om behandling, integration. De frågade: Hur skulle du reagera om du öppnade dörren till en ungdom och den bara hängde där?

Det här kan på ett sätt ses som ett slumpvis urval böcker att presentera, med få undantag råkar de finnas i min bokhylla.

Det finns ytterligare ett antal böcker, antologier och skrifter som kan vara intressanta att bekanta sig med, men dessa står inte i min bokhylla. Ett större andel av utgivningen är från mindre förlag eller av egen utgivning. Jag brukar titta i Stöttepelarnas ”bokhandel” som bildar en sorts förteckning över böcker som passar in i Andrummet. Där finns även några barnböcker som *Alidad* (2020), en trespråkig bilderbok på svenska, franska och dari, och Drewsens böcker om *Amina*. Men de står inte i min bokhylla och finns därför inte med i min beskrivning.

Zahra och Habib

<https://special.aftonbladet.se/de-som-kom/de-gomda/> (hämtad 2022-03-08)

<https://www.etc.se/utrikes/vi-skickas-till-ett-land-dar-vi-inte-kan-leva> (hämtad 2022-03-08)

<https://www.etc.se/inrikes/efter-fem-ars-vantan-familjen-far-stanna-i-sverige-jag-finns-pa-riktigt> (hämtad 2022-03-08)

Barnfamiljernas sittstrejk

<https://www.mynewsdesk.com/se/ingrid-eckerman/pressreleases/emrika-barnfamiljerna-i-mellanlaegets-land-2919450> (hämtad 2022-03-08)

<https://www.dagensarena.se/innehall/vi-gor-vad-som-kravs-att-rad-da-vara-barn/> (hämtad 2022-03-08)

<https://stottepelaren.se/handla/bocker/> (hämtad 2022-03-08)

- 1) Andrummet kommer troligtvis betraktas som en egen tidsperiod när vi ser tillbaka på åren 2015 och de följande ca tio åren. En hastig omsvängning i den politiska retoriken gjorde att ett stort antal människor hamnade i ett limbo eller vakuum – det jag kallar för Andrummet. Människors liv blev satta på paus under många år och en främlingsfientlig lagstiftning och politik fick fäste. Partiledare och politiker har så många gånger trummat ut att vi inte ska tillbaka till flyktingkaoset 2015. Den människokärlek och kraft som fanns 2015 har samlats under hashtag #jagär2015. I sociala medier berättar flyktingar och volontärer sin egen berättelse om

2015 som är långt ifrån kaos och samhällssammanbrott. #jagär2015 skapades av Atoosa Farahmand som en motvikt till katastrofretoriken. <https://www.facebook.com/AtoosaA.Farah/posts/2749201441823360> (hämtad 2022-03-08)

- 2) Det bryter mot svensk och internationell rätt att utvisa minderåriga utan vuxen, eller med ordnat mottagande, det vill säga föräldrar eller nära släktingar som möter och tar hand om barnet.
- 3) Videon finns att se här: <https://www.youtube.com/watch?v=n32yDW8oh64> (hämtad 2022-03-08)

Orden som gör oss till människor – vittnesmålen och berättelserna från Andrummet skildrade genom min bokhylla

När vi ser tillbaka på världskrigen, finska vinterkriget och kriget på Balkan kan vi urskilja dem både som tidsperioder, men också som litterära genrer. Det går att tematisera och samla böcker och författarskap kring dessa perioder. Vi kan redan nu, bara sex-sju år senare, samla ihop ett tema för tiden 2015 och till i dag, det jag kallat Andrummet. Andrummets skildringar fortsätter att skrivas och publiceras, behoven att berätta växer för varje dag.

Elisabet Rundqvist

- Akbari, Erfan & Fogelberg, Anna (2019). *Mardröm*. Vallentuna: Bogaloffen.
- Banke, Viktor (2017). *Andrum: om stölden av en flyktingkris och om de bestulna*. Stockholm: Norstedts.
- Drewsen, Annelie (2016). *Dagboken*. Helsingborg: Vilja.
- Drewsen, Annelie & Wahldén, Christina (2017). *Lever du?* Helsingborg: Vilja.
- Drewsen, Annelie (2021). *Prinsen av Porte de la Chapelle*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Drewsen, Annelie (2014). *Spring, Amina!* Helsingborg: Nypon. Med fortsättningar.
- Ericson, Åke (foto) & Pleijel, Agneta (text) (2019). *Beyond Afghanistan: The Struggle of the Refugees*. Årsta: Dokument Press.
- Eriksson, Thord (2019). *Dom som stod kvar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Fateh, Hassebullah & Liljeholm, Ylva (2019). *Förvar*. Visby: eddy.se.
- Hallén Sehlin, Karin (2017). *Ser du mig? Nyanlända barn och ungdomar berättar*. Uppsala: Barnombudet i Uppsala län.
- Hallén Sehlin, Karin (2020). *Hör du mig? Ensamkommande ungdomars röster*. Uppsala: Barnombudet i Uppsala län.
- Hallén Sehlin, Karin (2021). *Bryr du dig? Om att göra skillnad*. Uppsala: Barnombudet i Uppsala län.

- Khavari, Fatemeh & Hellquist, Annie (2018). *Jag stannar till slutet*. Stockholm: Norstedts.
- Muhammadi, Muhammad J. (2019). *Jag står inte ut men jag slutar aldrig kämpa!* Stockholm: Books on Demand.
- Muhammadi, Muhammad J. (2018). *Ska vi dansa?* Stockholm: Books on Demand.
- Den onödiga flyktingkrisen: rättssäkerheten, civilsamhället och flyktingarna 2015–2021* (2021). Red. Ingrid Eckerman och Karin Fridell Anter. Stockholm: Migra förlag.
- Persson, Elin (2020). *De afghanska sönerna*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Rahimi, Ahmad & Hansen, Terese (2019). *Hör min röst*. Lund: Ekström & Garay.
- Rojas, Carlos (2017). *Var går gränsen? Om flyktingmottagande, öppna hjärtan och systemkollaps*. Malmö: Roos & Tegnér.
- Rosengren, Annette (2021). *Jag bodde i Sverige: unga afghaners flykt till Frankrike*. Stockholm: Carlssons.
- Rättssäkerheten och solidariteten – vad hände? En antologi om mottagande av människor på flykt*. Red. Torun Elsrud, Sabine Gruber och Anna Lundberg. Linköping: Linköpings universitet, Asylkommissionen.
- Sakhi, Gholam & Fogelberg, Anna (2018). *Efter varje natt kommer en ny dag*. Vallentuna: Bogaloffen.
- Schwarz, Monica (2020). *Alidad*. Ill. av Aliénor Edström Bourdeau. Tyresö: Sivart förlag.
- Söderberg, Margareta (2019). *Finns det en plats för mig i världen? Berättelser kring ensamkommande från Afghanistan*. Books on Demand.
- Tusen barn tusen drömmar: ett initiativ av civilsamhället* (2019). Utg. av Föreningen Kompis Falun och Österlens stödförening för flyktingar. Surte: Copycentrum Sverige.
- Utvisad: den deltagande journalistiska berättelsen om svensk historias största deportationsväg* (2017). Red. Jonatan Fried. Stockholm: Blankspot.
- Vi ser, vi känner, vi kämpar* (2018). Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Vi som såg dem komma: antologi* (2017). Red. Malin Edgren. Stockholm: Vulkan.
- Zardadi, Ali (2017). *Ängeln och sparven: texter av en ensam ungdom på flykt*. Göteborg: Catoblepas förlag.

Hudlös,

som om mina nerver är blottade, synapserna exponeras för lidandet utan huden och köttets skyddande omfamning. Det går rakt in i hjärnan med full kraft. För att skydda mig läser jag så lite som möjligt, texter om lidandet, förnedringen och fråntagandet av människovärdet. För att orka nästa dag undviker jag vissa böcker, texter, vissa sidor på internet, vissa grupper i sociala medier. Ändå går jag dit, som en valp som inte kan motstå frestelsen att nosa på ännu en markering. Läser ord här och där för att se om jag kan läsa helheten, eller som jag ska stänga texten igen. Många gånger vet jag vad det står utan att läsa, jag känner igen signalorden eller personen.

Vissa texter sätter igång minnesbilder, upprepar andras trauma i mitt huvud, kopplar ihop med berättelser från mina nya vänner. Sätter min kropp i flyktberedskap eller skickar mig in i ångestens stryptag. Någon annans ångest i min kropp. Lästa ord i migrationsverkets kruttorra språk som beskriver det jag vet är helvetets gruvhål i skräck, förnedring och utsatthet. Där människans värde är noll, en kropp och livsform som kan avvaras utan annan anledning än ansiktets form och hudens färg. Där en kropp kan användas som ett själlöst föremål för någon annans njutning. Och som av migrationsverket inte anses vara skyddsvärd.

Ett tillspillogivet liv. Trots att jag vet att det kommer att beröra mig illa läser jag om en mor som ger sina kläder till de två barnen och fryser ihjäl. Nu grälar länderna om på vilken sida om gränsen mellan Iran och Turkiet hon dog. Tänker på N som passerade samma bergskedja under stekande sol. I gruppen fanns en familj med små barn, de grät, törstiga och trötta. Familjen hade väskor med kläder och annat, men inget vatten. N hade en ryggsäck, det enda innehållet var vatten och choklad. Han gav de största flaskorna till familjen och behöll de mindre till sig själv. Han bar barnen växelvis. Trots allvaret i situationen valde han att rädda familjen, liksom mamman som satte sina kläder på barnen för att ge dem en chans till överlevnad. De riktiga människorna, de som måste göra svåra val, sitt eget liv eller någon annans, dem bemöter vi med hån och förakt, misstro och ger dem som grupp nedsättande namn. Jag vill gråta över den döda mamman, men det är länge sedan jag kunde gråta. Istället vänds sorgen inåt, skalar av ytterligare några centimeter skyddande hölje till nervbanorna.

Andra texter är direktlänkar till vanmakten, till känslan som aldrig kommer att ge med sig, att jag genom mitt medborgarskap är del av ett humanitärt brott som inte går att överblicka. Händelser jag vill svära mig fri från, bedyra omvärlden om att det inte skett med mitt medgivande, med min acceptans. Min hjälplöshet och mina försök att väcka andra att agera tillsammans med mig för att förhindra ytterligare rättsliga övergrepp är tärnande. Åter upp mig inifrån, etsar hål på min tro på människan som en tänkande och medkännande varelse. Varför vaknar ni inte? Varför ser ni inte de övergrepp myndigheter och samhället begår på redan traumatiserade människor?

Elisabet Rundqvist. Foto: Naser Mirzai

Jag vet att texterna finns där, lever sitt liv och är skapade för att återställa en balans, ett människovärde. Texter som är skrivna för att få upprättelse som människa, definiera sig själv som en tänkande varelse med rättigheter. Som ett statement för en rätt att leva som människa, inte bara som en siffra i en volym, vara en i en grupp. Texter som beskriver just den unika människans livshändelser, oundvikliga och påtvingade. Texter som visar det mod, den resiliens textens upphovsperson har. Modet och kraften att forma orden, ge det en fast form med bläck på papper. Ibland möts vi, mina hudlösa synapser och texten som skapades för att behålla människovärdet. Författaren kan inte förutse min oförmåga att omfamna texten då de gör för ont. Författaren skriver för sin egen skull, för att fortsätta vara människa. Jag undviker att läsa för min egen skull, för att fortsätta vara människa. Jag sparar texter, böcker för jag tror att i framtiden förmår jag läsa. Att kraften kommer att finnas att titta in i backspegeln, att kunna ta till mig texten på ett sätt som en bättre läsare.

Min bokhylla fylls av olästa böcker. De står där som monument över en omänsklig, inhuman politisk ingivelse. Som ett mausoleum över tvärvändningen som strider mot både juridik och forskning, som går emot de senaste tjugo årens erfarenheter av flyktingmottagande. Det blir en del av mitt dagliga liv, tysta står de på hyllan i väntan på den dag jag möter texten. Kanske väntar de länge, ibland går det att ta fram en bok. Ahmads igensydda mun möter mig, stygnen och trådarna som hindrar honom från att äta och dricka, Ahmad som jag peppade att ställa upp i Idol. Många av mina vänner finns i böckerna. Det mesta vet jag redan. Jag vet också hur det gick senare, efter boken/texten. Jag vet vilka som lever i Sverige, vilka som lever i skuggsamhället, vilka som fått en ny chans i ett annat land och de som gick under på vägen.

Berättelser som aldrig berättades, inspelade radiointervjuer som aldrig sändes, journalister som fick begränsa sitt skrivande. Vissa ämnen skulle inte belysas, vissa berättelser skulle inte berättas. Tills den dagen de – flyktingarna – tog pennan och skrev det själva.

Aldrig tidigare har jag haft ett så nära förhållande till litteraturen, författarna och texterna. Varit så delaktig, så mitt i allt att jag har egna minnen från samma händelse. Ser på bilder och minns väder, temperatur, känslor och människor. Är en del av litteraturen, lite här, lite där.

Jag vet att jag inte är ensam, vet flera vänner som gör på samma sätt, kan inte läsa, det är för nära. För smärtsamt. Vi som blev vittnen och inblandade utan förskyllan. De tillspillogivna, de osörjda och vi som stod kvar.

Elisabet Rundqvist

Zahra Hussaini, fristadskonstnär. Fotograf: Pontus Rudolfson

Två nya fristadsförfattare/konstnärer i Stockholm

Det finns idag 25 fristäder i Sverige som är medlemmar i det internationella fristadsprogrammet ICORN. De flesta är kommuner men även några regioner är medlemmar.

Fristadskonstnärer är ett brett begrepp som innefattar journalister, konstnärer, poeter, skribenter, författare, bloggare, musiker, skådespelare, fotografer.

Jag hade tillfälle att få se en av Stockholms nya fristadsförfattare på Kulturhuset, Zahra Hussaini från Afghanistan (den andre är Mizar Kemal från Irak). Zahra har ägnat sig åt många saker i Afghanistan: lärt kvinnor cykla, spelat teater med kvinnor, jobbat med arkeologi, festivaler och museum. Hon har också arbetat med Kulturhuset i Gaza.

Hon tvingades fly när talibanerna intog Kabul. Hon berättade om den dramatiska flykten tillsammans med sin man över gränsen till Pakistan. Där fick hon en tillflyktsort på svenska ambassaden i Islamabad. Och nu är hon "artist in residence" i Stockholm. Läs mer om dem på <https://kulturhusetstadsteatern.se/tva-nya-fristadskonstnarer-ar-nu-pa-plats-i-stockholm>

Mats Myrstener

Fristadskonstnär Mizar Kemal. Fotograf: Matilda Rahm

VEM BRYR SIG OM KULTURPOLITIKEN?

Stina Oscarsons uppmärksammade intervju med den nya kulturministern Jeanette Gustafsdotter i *Svenska Dagbladet* från 10 februari, har väckt många kritiska tankar och funderingar kring kulturpolitikens roll och nödvändighet i samhället. I *Dagens Nyheter* den 16 februari analyserar Elsa Kugelberg i sin krönika kritiskt och vasst den uppmärksammade intervjun. Hon menar att "att läsa den var som att höra en artificiell intelligens, programmerad för att simulera en modern politiker". Kugelbergs artikel är läsvärd, till och med jämförd med Oscarsons intervju.

Efter att ha läst denna flera gånger är jag också beredd att hålla med Kugelberg. Gustafsdotter verkar i stort sett inte ha någon specifik åsikt om något. Lite märkligt kan tyckas när det verkligen finns så mycket inom kultursektorn som man mycket väl kan och framför allt bör ha en åsikt om ifall man arbetar med kulturpolitiska frågor. Hur ska man annars i så fall kunna driva den? Var finns de kreativa frågeställningarna och den viktiga debatten i till exempel biblioteksfrågorna?

Kugelberg diskuterar i sin artikel också frågan om skolbibliotek. En halv miljon barn saknar skolbibliotek och svenska barns läslust rasar i jämförelse med många andra länder. Att vilja studera humanioraämnen, eller ännu värre, *utbilda sig till konstnär*, anses närmast som något apart och samhällsfrånvänt av borgerliga och socialdemokratiska debattörer, som endast leder till att "skapa ett utbildat prekariat som marknaden inte behöver". (Kugelberg)

FULLSERVICE

"	101	1.	
	128.	1	Ella Hamr
	433. a b. 2.		Magne, Tina
	205.	1	Enorid Lohlin

Och Kugelberg fortsätter med att ställa frågan om Trump hade kunnat väljas till president om fler hade läst historia i USA? Man kan undra?

Ett möjligt svar på den frågan har Thomas Frank som är amerikansk journalist och författare på vänsterkanten. I "What's the matter with Kansas?" som han skrev 2004, ger han en förklarande bild av den problematik och de motsättningar som finns mellan de demokratiska och republikanska väljarna i USA. Exempelvis ses demokraterna av Trumps republikaner som en välutbildad, lattedrickande elit i storstäderna, som läser för många böcker, till skillnad från Trumps republikaner, som säger sig representera det "äktta Amerika", där man tror på Gud, äter rött kött (- slår sina barn -) och tycker att man ska få bära vapen.

Kanske är läsning av Thomas Frank ett hett boktips för kulturminister Gustafsdotter? Svensk kulturdebatt har nog en hel del att lära av hans resonemang, det är jag övertygad om. En liknande segregation mellan höger och vänster (också bland många invandrare) finns också i Sverige, tyvärr. Om än med andra frågor i centrum.

En genomgripande frågeställning när det gäller debatten kring bibliotek och läsfrämjande arbete, som borde vara en av de tyngsta frågorna när det gäller kulturpolitik, är vilken plats biblioteken ska ha för demokratin? Biblioteksverksamhet omfattar en så pass bred arena med allt vad biblioteken står för. Kungliga biblioteket och Svensk biblioteks förening är märklit frånvarande i den debatten. Press och sociala media däremot diskuterar biblioteks- och kulturfrågor relativt ofta, men alltför sällan är det bibliotekarierna som själva höjer rösten.

Kulturpolitiken kommer långt ner på prioriteringslistan när statsministern förbereder sin regeringsförklaring. Ändå kritiserar den och debatteras flitigt i stora och små media. Ett av de få partierna som faktiskt har en tydlig kulturpolitik är ju Sverigedemokraterna. Den är å andra sidan livsfarlig om den skulle realiseras.

Röda Lina

Queerlit uppmuntrar till kollektivt detektivarbete

Att söka litteratur med hbtqi-tematik har länge varit förenat med svårigheter. Det försöker projektet Queerlit ändra på. Men de behöver hjälp för att gå i mål.

Text: Karin Råghall

För Sebastian Lönnlöv är Queerlit en dröm som går i uppfyllelse. Projektdeltagarna sökte pengar i flera år innan de till slut fick finansiering av Riksbankens jubileumsfond. Foto: Sanna Fogelvik

I den finlandssvenska romanen *Kinesisk utflykt* (1949) av Hagbar Olsson anas en lesbisk kärleksrelation mellan raderna – och i dedikationen, för den som har kännertill biografiska fakta om författaren. Foto: Sam Holmqvist

Målet med projektet Queerlit är att skapa en databas för skönlitteratur med hbtqi-tematik och ta fram en tesauros med nya ämnesord. I projektet jobbar bibliotekarier, litteraturvetare och biblioteksforskare tillsammans. Bibliotekarien Sebastian Lönnlöv, som bland annat gett ut bibliografin *Hbtq: böcker bortom normen*, är en av dem.

– Sedan jag var 15 och började inse att jag inte var straight har jag velat hitta den här litteraturen. Det kommer ut mer och mer hbtqi-litteratur i dag, men det finns mycket äldre litteratur som fallit i glömska. Jag vill att fler ska få upp ögonen för allt som finns – och allt som inte finns, säger han.

Ett problem för den som likt Sebastian Lönnlöv intresserar sig för hbtqi-litteratur är att det saknas heltäckande översikter och att ämnesorden är för allmänna. Med mer specifika sökord och en kraftsamling för att identifiera litteratur med hbtqi-tematik kommer Queerlit – som en ny deldatabas till Libris – att ändra på det. Hittills har projektgruppen identifierat över 1 500 titlar som ska ingå i databasen.

– Det är en ständig överraskning hur mycket som faktiskt finns, även i den äldre litteraturen, säger Sebastian Lönnlöv.

Det finns dock luckor. Även om det i dag ges ut mer translitteratur än för tio år sedan handlar det, enligt Sebastian Lönnlöv, fortfarande om en försvinnande liten andel sett till utgivningen i stort. Han hoppas också på en större variation inom hbtqi-litteraturen – bortom det klassiska komma ut-mönstret – och tycker sig se att det är på gång åtminstone inom den engelskspråkiga litteraturen.

– Det finns många queera berättelser som ännu inte är skrivna. Kanske delvis för att förlagen har förväntat sig en viss typ av berättelser.

I Queerlits databas kommer det att finnas

litteratur som innehåller vanföreställningar och stereotypa skildringar av hbtqi-personer. Sebastian Lönnlöv framhåller att det är svårt att undvika om man vill ha med äldre litteratur. Genom historien har negativa framställningar av hbtqi-personer varit en förutsättning för att alls kunna publicera böcker med hbtqi-tematik. Författare tvingades länge skriva olyckliga slut – eftersom queera liv inte fick framställas som något eftersträvänsvärt. Andra gömde temat bakom ett tillkrånglat språk eller en anpassad form, såsom Djuna Barnes i klassikern *Nattens skogar*.

Negativa skildringar har en särskild relevans för Queerlit eftersom databasen primärt vänder sig till forskare.

– För forskare är det såklart intressant att kunna undersöka hur stereotyperna såg ut, säger Sebastian Lönnlöv.

En del av projektet handlar om att ta fram ett gränssnitt som ska möjliggöra mer specialiserade sökningar än vad som i dag är möjligt i Libris. Queerlit har fått pengar från Riksbankens jubileumsfond för att underlätta för forskare att hitta hbtqi-litteratur, men jobbar också för att databasen ska bli tillgänglig för fler.

– Vi försöker till exempel göra gränssnittet så användarvänligt som möjligt och våra ämnesord kommer alla Libris-bibliotek kunna använda i sina kataloger, säger Sebastian Lönnlöv.

En utmaning projektgruppen står inför är att ta fram lämpliga ämnesord – som beskriver äldre litteratur på ett relevant sätt samtidigt som ämnesordslistan lämnar öppet för en fortsatt föränderlig begreppsbildning. Från och med maj 2022 kommer arbetet med ämnesord att börja synas i Libris. Efter projektets slut kommer Kvinnsam vid Göteborgs universitet fortsätta arbetet med att läg-

Queerlit frågar regelbundet sina följare på sociala medier om hjälp att identifiera hbtqi-teman i litteratur. Illustration: Elvira Tidemo

ga in och indexera ny litteratur. Men de kommer vara beroende av tips.

– Stöter man på något som kan vara en queer skildring är vi intresserade. Vi hinner inte läsa allt och är beroende av människor som kan beskriva innehållet, så att vi kan skapa relevanta metadata.

Sebastian Lönnlöv upplever att det redan nu finns ett stort intresse för Queerlit.

– Det är många som verkligen tar sig tid att bidra. Det är också så det någonsin kommer kunna bli någorlunda komplett, att alla som vet något delar med sig!

I dagsläget använder Queerlit sociala medier för att be om hjälp. När databasen är klar kommer det även finnas andra tipsfunktioner.

För att en bok ska vara aktuell för Queerlit ska det röra sig om skönlitteratur med hbtqi-tematik som helt eller delvis har publicerats på svenska eller något av de nationella minoritetsspråken. Boken ska också vara publicerad inom Sveriges gränser. Det kan även vara litteratur som översatts till svenska av författare som huvudsakligen är hemmahörande i Sverige. Vårt att veta för den som vill tipsa är att även skildringar där hbtqi-tematiken inte tar någon framträdande plats – till exempel där en bikaaktär är en hbtqi-person – är av intresse.

Facklitteratur ingår dock inte i databasen, främst av resursskäl.

– Kanske kan vi söka mer pengar senare för att komplettera med sakprosa och översatt litteratur. Det skulle gå att utvidga hur mycket som helst, konstaterar Sebastian Lönnlöv.

QUEERLIT

Queerlit är ett projekt som ska utveckla sökbarheten för skönlitteratur med hbtqi-tematik. Projektet drivs under 2021-2023 på Göteborgs universitet i samarbete med bland andra KvinnSam, Kungliga biblioteket och Queerrörelsens arkiv och bibliotek (QRAB).

Webbsida:

queerlit.dh.gu.se

Finansiär:

Riksbankens jubileumsfond

Internationella inspirationskällor:

Digital transgender archive (USA)

IHLIA – LGBTI Heritage (Nederländerna)

Skeivt arkiv (Norge)

Ur en tung vårvinterdagbok

28 februari 2022:

Ja, vad ska man säga? Snart är det vår, snart blir det fred? Det känns tungt att möta vårens ljus i mörker, men vi är inte de första människorna på detta jordklot som gjort det. Ingenting är nytt, allt det nya är gammalt. Krigen, våren, ljuset och sångsvanarna som föser undan isen för att våren ska få plats. Det är tungt och det måste gå. Nu tar vi tag tillsammans och lyfter vår sorgsenhet, bär den en bit framöver tills den där lilla glädjen dyker upp i form av en halvstrypt tussilago i barnanäven och vi tänker att Putin kan dra åt helvete, våren rår han inte på!

Bengt Berg.

2 mars:

Dagarna har kommit fram till vårkanten
och iskanten, de ljusnar både i början och slutet,
buskarna låter som gamla transistorapparater
med lite kvar i batterierna, så pass att talgoxarna
kan påminna oss om sin – och vår existens

5 mars:

ORDET – KRIGET

Ordet måste skrivas med osynligt bläck,
till och med ordet är förbjudet.
Vad gör vi då med vår vanmakt?
Den dagliga, den vardagliga, den ofrånkomliga –
Idag är det 10:e dagen, ännu räknas kriget i dagar
De döda hinner man inte räkna, de är oräkneliga.
När vi ska kunna räkna de döda är det ingen som vet,
inte idag när våra tankar
virvlar som snabba pianofingrar från svart
till vitt till svart till vitt till svart till –
Det är de ännu levande som vi måste hoppas på
trots denna krigets ohyggliga uppenbarelse.
Efter allt detta bombande och dödande
upprättas humanitära korridorer i förödelsen.
Krigets första offer är sanningen, den måste skrivas
med synligt bläck – i rött, i blodets färg.

7 mars:

ÄR DETTA MÖJLIGT? En sitter i sin kväll och väntan på
morgonljuset, det vackra i mars efter en framlekt frostnatt och så
det milda ljuset som värmer granskogsraggen. Men: Allt är
fruktansvärt, vanmäktande, dock hela tiden finns det mänskligt
goda närvarande, som ett ljus och ett hopp. Det som gör oss till
människor, det som räddar liv, värnar liv, försvarar liv! Men det
finns också tung svart död, tyngre än järn, men ändå – Livet, det
sannast varande hittar sin väg i mörkret!
Och: Vi måste bära denna tunga tid tillsammans, vi måste dela
den värme, glöd och det hopp som finns – bland annat genom
att stödja Ukraina på olika sätt, det finns många!

Bengt Berg

Vad tillträdesförbud till bibliotek kan innebära

Frågan om att införa tillträdesförbud till bibliotek är komplicerad av många olika anledningar. Nick Jones har dykt ner i juridiken. Han lyfter frågan om proportionalitet som central och menar, att det finns många delar i frågan där det ännu inte finns några svar. Det är därför hög tid att starta en fördjupad diskussion inom biblioteksprofessionen.

Text: Nick Jones

Frågan om att kunna utfärda tillträdesförbud till bibliotek har diskuterats i perioder under hela mitt yrkesliv, men nu är den mer aktuell än någonsin. Den 27 december 2021 kallade justitieminister Morgan Johansson till pressträff för att berätta att regeringen lägger fram en proposition till riksdagen i februari 2022, så att ny lagstiftning som möjliggör tillträdesförbud till bibliotek ska kunna träda i kraft från den 1 juli 2022. Jag har därför ägnat tid till inläsning och tänkande, och pratat med juristen och före detta presidenten i Svea hovrätt Johan Hirschfeldt för vägledning. Hirschfeldt bidrog både tålmodigt och generöst. Men det är jag som bär ansvaret för resonemangen, textens upplägg och dess eventuella fel och brister.¹

Promemorian Ds 2019:1

Frågan om det ska kunna utdömas tillträdesförbud till gemensamma allmänna platser har utretts i olika former och utifrån lite olika perspektiv vid flera tillfällen – se exempelvis Ds 2002:25 och Ds 2004:40. Utifrån invändningar som då framkommit i remissbehandlingarna och eftersom förslagen som lagts fram inte fått tillräckligt stöd, så har det inte blivit någon lagstiftning om tillträdesförbud.

Snarare än att gå tillbaka och återge alla tidigare överväganden och förslag hoppar jag fram till promemorian *Straffrättsliga åtgärder mot tillgreppsbrott och vissa andra brott* (Ds 2019:1), och tar min början i den. Morgan Johansson visade upp denna utredning och refererade till den vid pressträffen, men utan att egentligen beskriva vad den kom fram till. I Ds 2019:1 utreds förutsättningar för reglering om tillträdesförbud till butiker, simhallar och bibliotek. I uppdraget pekas simhallar och butiker ut och därefter är det utredaren som för in biblioteken i utredningen. I korthet konstaterar utredaren, att det inte föreligger tillräckligt starka skäl för att införa reglering som ger möjlighet att stänga ute personer från butiker, simhallar och/eller bibliotek. Men även om det ställningstagandet är tydligt så lämnar utredaren, helt i enlighet med upp-

Nick Jones. Foto: Privat

draget, förslag på hur en lag om tillträdesförbud till butiker skulle kunna se ut. Detta kan låta motsägelsefullt, men är enligt Hirschfeldt inte helt ovanligt.

Förslaget som ändå presenteras

Morgan Johansson sa vid pressträffen, att det är utredarens lagförslag som regeringen utgår från i sin lagrådsremiss. I nedkortad form ser det förslag som överlämnats till Lagrådet för yttrande ut så här: Tillträdesförbud får inte avse den som är under femton år. En person kan få tillträdesförbud, om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att hen kommer att begå brott eller allvarligt trakassera någon som befinner sig på platsen. En person kan få tillträdesförbud till ett bibliotek, om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att hen där kommer att väsentligt störa verksamheten eller orsaka betydande skada på bibliotekets egendom.

Johan Hirschfeldt. Foto: Tom Knutsson, Advokaten

Vid bedömningen av om det finns en sådan risk, ska det särskilt beaktas om personen tidigare har begått brott på eller i anslutning till platsen. Brott som personen har begått före femton års ålder får inte beaktas. Allmän åklagare prövar frågor om tillträdesförbud. En fråga om tillträdesförbud tas upp på skriftlig ansökan av den som äger eller förestår en rörelse på platsen som förbudet avses skydda. En fråga om tillträdesförbud kan också tas upp på anmälan av Polismyndigheten. En sådan anmälan får bara tas upp om den som förbudet avses skydda samtycker till det. Tillträdesförbud ska gälla för en viss tid, högst ett år, och får där efter förlängas med högst ett år i taget.

Proportionalitet

Även om Ds 2019:1 ibland är lite knepig läsning, tycker jag att den erbjuder intressanta och välöversvägda resonemang. Det blir dessutom väldigt tydligt, att utredaren har försökt sätta sig in i bibliotekens utmaningar på ett sätt som jag uppskattar och som är förhållandevis ovanligt, då någon utanför biblioteksprofession och biblioteksexpertis pratar bibliotek. Jag testar tanken om att det är en bra utredning på Hirschfeldt och får medhåll, ”den håller god kvalitet”. Listan på överväganden och skäl till att utredaren landar i sitt ställningstagande kan göras lång, men jag vill uppehålla mig vid frågan om proportionalitet, då jag förstår det som ett avgörande resonemang i sammanhanget. Det är en viktig fråga inom juridiken och frågan om proportionalitet har hjälpt mig förstå de värden som ställs mot varandra i frågan om tillträdesför-

bud på bibliotek.

Proportionalitetsprincipen är en juridisk princip som ska innebära en avvägning mellan åtgärd och ändamål. Kravet om proportionalitet ska kunna ställas på all lagstiftning och ska föras in i bedömningen i rättstillämpningen när ärenden behandlas. Detta regleras i regeringsformen och numera även i förvaltningslagen, men Hirschfeldt berättar, att vi historiskt inte pratat så mycket om denna princip i Sverige, men att diskussionen blev mer framträdande i och med EU-anslutningen. Åtgärder för minskad smittspridning under coronapandemin har även de lyft behovet av att bedöma proportionalitetsfrågorna. Det gäller covid-19-lagen och även rekommendationer och allmänna råd. Hirschfeldt berättar, att nödvändigt och ändamålsenligt här ska innebära ”minsta möjliga intrång”.

Proportionalitetsdiskussionen blir särskilt angelägen då en reglering om tillträdesförbud på bibliotek ju faktiskt skulle innebära inskränkningar på särskilt skyddsvärda intressen, som dem som återges i 2 kap. i regeringsformen, se exempelvis rörelsefriheten och informationsfriheten. När det gäller biblioteken skulle även den enskildes rätt till bibliotek, såsom det formuleras i bibliotekslagen, inskränkas. ”Det är en stark kedja, en nära koppling, mellan regeringsformen och bibliotekslagen”, säger Hirschfeldt. För att illustrera detta tipsar han om SOU 1972:15, *Ny regeringsform, ny riksdagsordning*. På sidan 156 läser jag under rubriken Rätten till information, ”även i övrigt måste det finnas möjligheter för allmänheten att genom lån på bibliotek, genom inköp eller på annat sätt bereda sig tillgång till information”.

Även om särskilt skyddsvärda intressen inte kan ses som något absolut hinder mot en reglering om tillträdesförbud krävs dock väldigt starka skäl för att göra inskränkningar. Lagstiftning som möjliggör tillträdesförbud på bibliotek bör alltså ses som ett undantag och ska då avse skyddsintressen som är särskilt värdefulla. En annan ofrånkomlig del av avvägningen är dessutom att den enes rätt och tillgång till information, under goda och trygga former, i vissa lägen kan ställas mot den andres rätt till exempelvis rörelsefrihet. Sammantaget är detta helt klart en ”stor och känslig fråga, med svåra avvägningar som ska göras”, som Hirschfeldt säger.

Mer om proportionalitet

En något självklar men ändå viktig reflektion är, att utredaren får svårt att bedöma proportionaliteten då bilden av hur de brott och störningar som äger rum på bibliotek, och som i grunden skadar bibliotekens förutsättningar att utföra sitt uppdrag, faktiskt förblir oklar. Detta konstaterande i utredningen föranledde regeringen att lämna i uppdrag till Brottsförebyggande rådet (Brå) att genomföra en kartläggning, vars syfte var att utgöra ett underlag för regeringens överväganden i reglering om ett tillträdesförbud (Rapport 2020:10).² I vilken utsträckning ett eventuellt tillträdesförbud skulle komma att aktualiseras i praktiken kunde inte heller besvaras med utgångspunkt i Brå-kartläggningen. I rapporten konstateras, att det förelåg fortsatt ovisshet kring huruvida verksamheterna faktiskt skulle ansöka om tillträdesförbud, men också om de i praktiken hade förutsättningar att uppfylla de krav som ställs för att förbud skulle kunna aktualiseras. Kartläggningen

konstaterar vidare, att för de flesta simhallar och bibliotek handlar det om förhållandevis få händelser per år och att de flesta är av en lindrigare karaktär. För många verksamheter kommer ett tillträdesförbud därför troligen inte att vara aktuellt. Det finns dock en mindre andel verksamheter som utsätts upprepade gånger, vilket påverkar både personalens arbetsmiljö och besökarnas trivsel.

En annan bedömning som behöver göras i relation till proportionalitet är ifall tillträdesförbud är en effektiv och ändamålsenlig åtgärd. Tanken med tillträdesförbudet är ju att det ska minska antalet brott som begås och minska betydande störningar i verksamheten. Det är oklart om tillträdesförbud verkligen är en effektiv åtgärd för detta. Men även här har utredaren i Ds 2019:1 försökt lyssna in och förstå bibliotekens utmaningar på ett bra sätt, tycker jag, och konstaterar att utmaningarna till stor del handlar om grupper som fördelas utifrån olika ojämlikhetsdimensioner. Det är också oklart ifall tillträdesförbud är en effektiv åtgärd att rikta mot individer som tillhör dessa grupper.

Ytterligare ett perspektiv i relation till proportionalitet är resurser. Alltså hur stora kostnaderna blir för samhället för införandet av en reglering i relation till vad samhället vinner. Och då inte bara resurser som avkrävs biblioteken som måste avsätta personella resurser, anlita kompetenser, skapa rutiner, rättssäkra processer och administrera anmälningar, men även för exempelvis åklagarmyndighet och domstolar. Även på denna punkt tänker jag att bilden förblir väldigt oklar.

Ett glapp?

Utredaren i Ds 2019:1 menar att det inte är meningsfullt att göra skillnad på de olika bibliotekstyperna vid införandet av reglering om tillträdesförbud. Men jag tänker, att det ändå är i huvudsak folkbiblioteken vi pratar om och att utmaningarna som folkbibliotek står inför till stor del handlar om ojämlikhet och en bristfällig social infrastruktur. Folkbiblioteken står alltför ensamma i relation till många stora samhällsutmaningar.

”Det är alldeles riktigt att sätta in frågan också i större sammanhang, det handlar om viktiga planerings- och socialpolitiska frågor”, säger Hirschfeldt.

”Ja, men nu kan vi som samhälle och politikerna, med ett införande av tillträdesförbud, säga att vi har gjort något. Att vi har agerat och varit handlingskraftiga”, säger jag.

Jag tror det kan ligga en risk i att ännu mer ansvar nu läggs på folkbiblioteket att ensamt hantera olika målgruppers behov och önskemål, snarare än att se till resurstilldelning, förutsättningar och det större sammanhanget, nu då vi får denna hårdföra åtgärd till vårt förfogande. Hirschfeldt konstaterar, att det kommer finnas ett glapp mellan vad som faktiskt står i lagtexten och den framställan som används i en politisk retorik. Det blev väldigt tydligt vid den tidigare nämnda pressträffen, där vår justitieminister varken valde att nämna vilka värden som vägts mot varandra då Ds 2019:1 landat i sitt ställningstagande mot tillträdesförbudet, eller att gå in närmare på själva lagtexten. Han valde att inte heller nämna, att en majoritet av de tunga remissinstanserna gav utredningen medhåll, även om remissynpunkterna både för och emot ställningstagandet återgavs i lagrådsremissen. I stället äg-

nade sig justitieministern åt just politisk retorik. Men, som Morgan Johansson konstaterade, finns det en bred politisk uppslutning kring frågan och det finns inte någon anledning att tro annat än att denna lag kommer att träda i kraft till sommaren 2022.

Vad professionen säger

Ds 2019:1 behandlade tillträdesförbud till simhallar, bibliotek och butiker. Även om en övervägande majoritet av remissinstanserna var kritiska till tillträdesförbud även till butiker och gav utredningen sitt medhåll, så infördes det en lag (Lag 2021:34), som möjliggjorde tillträdesförbud till butik den 1 mars 2021. Politiken körde alltså över remissinstanserna. ”Det är mindre komplicerat”, ”lättare att få igenom och därför väntade man med simhallar och bibliotek”, säger Hirschfeldt. Problematiken är tydligare då det snattas och avvägningarna som ska göras är mindre grannliga. Och dessutom har det funnits en långvarig och stark lobby från Svensk handel och butikägare runt om i landet.

Det är viktigt vad professionerna säger. Det är ingen tillfällighet att det stod ”6 av 10 biblioteksanställda stödjer tillträdesförbud” i Morgan Johanssons korta PP-presentation vid pressträffen. Och att det refereras till DIKs rapport *Bibliotek i kristid*⁶ närhelst frågan diskuteras. I en rapport med förhållandevis låg svarsfrekvens tillfrågas biblioteksmedarbetare, om de tycker att besökare som återkommande stör ordningen ska kunna portas från bibliotek, och då svarar 64 procent ja, 25 procent vet ej och övriga svarar nej. Respondenter som arbetar på universitets- och högskolebibliotek är mer positiva till möjligheten att porta besökare vid behov, än vad de som arbetar vid folkbibliotek är. Utredaren i Ds 2019:1 är åklagare,⁴ en nyckelaktör i att säkerställa att regleringen är tillämplig, och har landat i en bedömning. Har biblioteksprofessionen, en annan nyckelaktör, landat i någon bedömning? Vet vi verkligen vad vi tycker och vad detta kommer innebära för oss?

Arbetsmiljö och hur ska det gå till?

I regeringens proposition 2020/21:52, som föregick Lag 2021:34 som möjliggjorde tillträdesförbud till butik kunde man läsa följande resonemang om tänkta och önskade konsekvenser av lagstiftningen:

målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Regeringen arbetar efter sex delmål för att uppnå detta. Det andra delmålet avser ekonomisk jämställdhet och inkluderar att kvinnor och män ska ha samma möjligheter och förutsättningar när det gäller tillgången till arbete, att de ska ha samma arbetsvillkor och samma utvecklingsmöjligheter i arbetet. Det finns ingen officiell kriminalstatistik, eller annat underlag, som visar på skillnader i utsatthet för kvinnor och män i butik. Däremot är enligt statistikmyndigheten SCB majoriteten av anställda butikssäljare kvinnor (63 procent).

Av detta följer att lagstiftningen, som kan leda till viss minskad utsatthet för de butiker där brottslighet utgör ett problem och till en förbättrad arbetsmiljö, bidrar till att uppnå det jämställdhetspolitiska målet. Avvägningarna är många, men också ofta uppriktigt välmenande – att förbättra biblioteksmedarbetarnas

arbetsmiljö är något som definitivt anses som en viktig fråga, och dessutom är jämställdhetsperspektivet viktigt inom en medarbetargrupp där en betydande majoritet utgörs av kvinnor. Därför är det också viktigt med en livfull och slagkraftig diskussion om alla de faktorer som påverkar vardagen på landets folkbibliotek.

”Efter nya lagen: Få portas från butiker”, lyder rubriken i *Dagens Nyheter* den 30 september 2021. En representant från Åklagarmyndighetens utvecklingscentrum menar i artikeln, att det är för tidigt att uttala sig om den låga andelen som faktiskt får tillträdesförbud och den effekt som det har. Eftersom lagen är så pass ny, kan det vara svårt i den praktiska tillämpningen. Samtidigt uttrycker Svensk handel och butikerna sin frustration över att Åklagarmyndigheten är för restriktiv i sina bedömningar.

”Det finns oenighet i bedömningarna, så blir det ofta”, säger Hirschfeldt till mig i telefon. ”Det behöver gå något eller några år innan det stadgar sig”, säger han vidare. Då jag tittar på en mall som Svensk handel har tagit fram för hur en ansökan om tillträdesförbud i butik ska göras, så ser jag att det är mycket som ska anges: personnummer på den som ska omfattas av förbudet, anledning till tillträdesförbudet utifrån den aktuella händelsen och en historik. Men det ska också beskrivas hur tillträdesförbudet baseras på framtida risk för att personen ska angripa butiken eller dess personal och varför det finns risk för fortsatt utsatthet. Samma krav kommer att ställas på biblioteken. Det är förståeligt att det kommer att ta sin tid innan det blir tydligt hur bevisningen ska säkras. Det är ingen enkel sak.

För att bevisning ska säkras och processen rättssäkras så måste mycket klargöras. Hur ska biblioteken avkräva legitimation från den som anmälan ska göras mot, hur ska den nödvändiga dokumentationen se ut? Får verksamheten exempelvis föra register i denna fråga? Får verksamheten leta runt i verksamhetssystem med personuppgifter insamlade för helt annat ändamål för att försöka identifiera individen som ska omfattas av förbud? Hur ska verksamheten kunna kontrollera att en individ med tillträdesförbud inte tar sig in i verksamhetslokalerna? Vem ska hålla kvar individen som anmälan ska göras mot?

”Detta kommer givetvis bli svårt att hantera. Tillämpningen kommer bli svår.” ”Det kommer bli en viktig uppgift för professionen att sätta sig in i och hantera detta. Särskilt för alla verksamhetschefer. Vad ska detta egentligen att innebära för medarbetarna?” frågar Hirschfeldt.

Och jag håller med honom, här är det hög tid att få igång en diskussion.

- 1) Hirschfeldt har läst igenom texten i sin helhet innan publicering, med särskilt fokus på de avsnitt där han själv tillskrivs kommentarer eller synpunkter.
- 2) *Simhallar och bibliotek – en kartläggning av brott och ordningsstörningar*. Brå Rapport 2020:10.
- 3) *Bibliotek i kristid – rapport om hur biblioteken och de anställda har påverkats av coronapandemin*. DIK 2021.
- 4) Utredare var My Hedström.

Stötta bis

Föreningen BiS ger ut tidskriften *bis*, som har breddat och skärpt biblioteksdebatten i Sverige sedan 1969. Syftet med *bis* har varit och är att ta upp ämnen som andra förbisett, bidra med synvinklar från vänster och driva framtidsfrågor. Under 2022 kommer vi bevaka valet och dess konsekvenser för biblioteken – Sveriges mest besökta offentliga verksamhet.

Varje år ansöker vi om produktionsstöd från Kulturrådet. Ett nödvändigt bidrag för att vi ska kunna fortsätta ge ut tidskriften på sikt. De senaste åren har vi inte blivit tilldelade stödet. För att göra oss oberoende av produktionsstödet behöver vi 100 nya medlemmar/prenumeranter. Vilket vi tror är fullt möjligt!

För dig som läser den här tidskriften men inte är medlem/prenumerant idag: prenumerera på *bis*, bli gärna medlem också! Vi har en särskild kategori, stödmedlemskap, för dem som vill stötta lite extra. För att bli medlem/prenumerant besöker du foreningenbis.com och anmäler dig.

Saknas *bis* på ditt bibliotek/arbetsplats? Ordna en prenumeration eller be om att den köps in. *bis* säljs via de vanligaste förmedlarna.

Det finns också möjligheten att swisha ett bidrag till 070-545 28 27 (mottagare är föreningens kassör Christian Forsell). Ange "produktionsstöd" när du swishar.

REGENSIONER

Lars Gillegård (2021). *Biografer och bibliotek i förening: Tankar och idéer kring mötesplatser, upplevelser och makt*. Våra Gårdar. Foto: Våra Gårdar.

Mötesplatsen i centrum

Allt detta snack om att biblioteket ska vara en mötesplats, nu senast i rapporterna från Halmstadskonferensen i Bergen, börjar bli tjatigt och känns innehållslöst. Folkbibliotek är ett genial social innovation, en effektiv kollektiv lösning på såväl individuella som samhälliga [sic] informations- och kunskapsbehov. Som bieffekt uppstår möten i tid och rum, mellan människor, idéer, ideologier digitalt och reellt.¹

Så debatterade Ingrid Atlestam om folkbiblioteken och mötesplatsfunktionen i BiS blogg 2009, ungefär samtidigt som jag på allvar började förstå folkbibliotekens magi. Året innan hade jag börjat mitt arbete som ungdomsbibliotekarie i Alby i Botkyrka kommun, en av de förorter i Storstockholm som många brukar ha starka åsikter om utan att någonsin ha besökt.

I början av min tid i Alby tänkte jag ibland att folkbiblioteket där var den enda mötesplats, eller för all del kulturinstitution, som fanns i orten. På Alby bibliotek hängde vanligtvis barn, unga och vuxna för jämnan. Men jag förstod så småningom att den uppfattningen var rakt av fel. På grund av okunskap var min bild av vad en kulturell verksamhet eller mötesplats egentligen var, rätt snäv. Men även om folkbiblioteket där inte var så unikt som jag först föreställde mig så var det den enda mötesplatsen som var kravlös och öppen för alla oavsett ålder, tro, ursprung, plånbok, sexualitet och annat. Fritidsgårdarna, caféerna, de kulturella föreningarnas mötesplatser och de religiösa platserna var något annat.

Att det finns sådana mötesplatser som inte är bundna till identitet, ålder, status eller annat är viktigt. De som brukar argumentera för bibliotekens vara brukar lyfta fram just detta. Att det är en plats där du inte behöver konsumera eller producera, en plats som karaktäriseras av inkludering och sällsynt öppenhet. Historiskt sett har dock inte alla som talat för folkbiblioteken hållit med om just mötesplatsens betydelse utan snarare velat förknippa andra funktioner med biblioteket. BiS Ingrid Atlestam har skrivit ett antal läsvärda inlägg i BiS blogg om ämnet, som det jag inledningsvis citerade, där hon argumenterar för att mötesplatsfunktionen får ta onödigt mycket plats i våra tankar om folkbibliotek jämfört med exempelvis det folkbildande arvet eller utlåning av böcker och andra medier.

En annan som har funderat över bibliotekets roll som mötesplats är Lars Gillegård och han drar andra slutsatser än Atlestam. Gillegård är biografkonsulent på Våra gårdar, en organisation som är kopplad till nykterhetsrörelsen och ger service till ungefär 600 mötesplatser i Sverige, varav 50 biografer, och han är även ordförande i Riksföreningen Biograferna. Under coronans år 2021 släpptes boken *Biografer och bibliotek i förening*, skriven av Gillegård, som är full av reflektioner över ämnet. Där är mötesplatsfunktionen i centrum och idén om starkare samarbeten mellan biografer och bibliotek presenteras som ett sätt att stärka den funktionen.

Berättelsen om biografernas framväxt i Sverige är spännande för en folkbildningsvän. De flesta samlingslokalerna har sitt ursprung i de gamla folkrörelserna, som nykterhetsrörelsens Ordenshus eller arbetarrörelsens Folkets hus. Av de första biovisningarna i Sverige var det många som ordnades i nykterhetsrörelsens lokaler – på landsbygden var det folkrörelsernas hus som fanns att tillgå för filmvisningar, men där fann man även bibliotek – embryon till det som skulle bli våra folkbibliotek. Idag finns det 443 biografer i Sverige. Av dessa är 166 privat drivna, 34 kommunala, 240 föreningsdrivna samt 3 drivna i stiftelseform. 26 svenska kommuner saknar biograf.

Biograferna, liksom biblioteken, är alltså närvarande på många platser i Sverige där det annars finns ett rätt sparsamt kulturellt utbud. Nu har ju mycket hänt de senaste åren. Sedan 1990-talet med persondatorn och internets genombrott har digitaliseringen förändrat hur människor lever och hur verksamheter bedrivs i samhället. Biblioteken liksom biograferna lever i folks medvetande som fysiska platser, men allt fast förflyktigas. Coronapandemins begränsning av fysiska möten har medfört en snabb och omfattande digital omställning. Denna process är mycket närvarande i Gillegårds bok.

Allt fler av folkbibliotekens verksamheter är inne i en digitaliseringsprocess men just funktionen som mötesplats verkar vara svår att realisera digitalt. Tittar man exempelvis på folkbibliotekens sociala medier är det knappast så att det sprudlar av aktivitet och sällan så att "möten" egentligen uppstår. Någon digital motsvarighet till hänget på biblioteksgolvet i Alby finns ännu inte.

Frågar man exempelvis bibliotekarien och *bis*-skribenten Tobias Nordberg, verkar det inte heller helt säkert att det är önskvärt att överföra denna funktion i en digital kontext. I sin text "Biblioteket – en digital mötesplats" reflekterar han över att ett bibliotek i teorin skulle "kunna fungera som en digital mötesplats, men finns det någon poäng med att offentliga bibliotek i praktiken försöker fylla samma funktion som sociala medier?" Norberg tycks fråga sig om hela mötesplatsfunktionen i själva verket är försumbar. Samtidigt ser han att många socialt utsatta grupper lider när tillgången till folkbiblioteket som socialt rum blir mindre under coronapandemin. Så kanske inte vad gäller fysiska möten ändå.²

bis läsare har sannolikt en bra förståelse av hur pandemin påverkat folkbiblioteken, men hela samhället har ju påverkats och att möjligheten till fysiska möten minskade under pandemin har slagit hårt även mot folkrörelserna. Deras biografer och mötesplatser har varit tvungna att transformeras för att ställa om till digital verksamhet.

Förändringarna under pandemin beskrivs i Post- och Telestyrelsens, PTS, rapport *Digital omställning till följd av covid-19* (2021). Särskilt Folkets Hus och Parker, som har en nationell verksamhet som erbjuder bland annat repertoarfilm och visar live-events i sina lokaler, har varit hårt drabbade. Livesänd teater och opera erbjuds sedan länge i de lokaler som lokalföreningarna bedriver biografverksamhet i och här, samt även inom filmvisningar och event, har publikbegränsningar inneburit stora bortfall. Enligt Folkets Hus och Parker kommer repertoarfilm på deras biografer och liknande förändras permanent med en gradvis förskjutning mot stora digitala plattformar.

Även på andra sätt ändrar digitaliseringen spelreglerna. Gillegård pekar på hur den tekniska utvecklingen jämnar ut skillnader mellan större biografer i tätorter och de mindre salonger som finns ute i landet. Kostnaderna för att driva biograf minskar och möjligheten att visa ett bredare utbud i salongerna ökar. Sannolikt kommer detta att komma mindre aktörer till del när den totala förståelsen för den digitala transformationen ökar.

Så det är inte en överdrift att säga, att förutsättningarna för institutioner som folkbibliotek och biografer förändrats stort. I de åtta kapitel som utgör *Biografer och bibliotek i förening* beskrivs bibliotekens och biografernas verksamhet och utmaningar med den digitala omställningen som bakgrund. Boken inkluderar även fyra appendix varav ett består av konkreta tips till de som vill sät-

ta igång ett samarbete, och tre är redovisningar av de många intervjuer som Gillegård har genomfört med representanter från biblioteks- och biografvärlden.

Gillegård frågar sig vad som förenar biografägare och biblioteksföreträdare, vilka möjligheter som skulle öppna sig med ett samarbete och vad ett sådant skulle innebära. Detta kopplar han till den demokratiska processen för vilken han anser att öppna fysiska mötesplatser har ett stort värde. Medan Nordberg avfärdar just biblioteken som mötesplatser i en digital kontext, är Gillegård kritisk mot den digitala offentligheten i sig. Gillegård påpekar att den virtuella miljön där det digitala samtalet äger rum saknar en viktig komponent – förpliktelsen gentemot varandra. Det är alldeles för lätt att bete sig illa mot främlingar i en virtuell miljö. Resultatet blir polarisering. I den fysiska miljön måste man diskutera och hitta en kompromiss, man kan inte bara logga ut och försvinna. Det är bara en av många baksidor med den virtuella offentlighetens samtal, vars deltagare lätt blir vilseledda, vilket gör verklig politisk förändring svårare. Som motvikt mot den virtuella miljön måste vi ha starka och attraktiva fysiska gemensamhetsmiljöer – som bibliotek eller folkrörelsedrivna biografer.

En stor del av Gillegårds bok går ut på att reflektera över detta – digitaliseringen gör mycket enklare, men vårt sammanhang blir också mer komplext och svårare att överblicka. Oro och otrygghet kablas ut snabbt i en föränderlig värld som många känner sig vilslna i. Resultatet blir populism. Att öppna och inkludera mötesplatser som bibliotek är viktiga för att motverka detta är lätt att köpa. Det är inte lika lätt att förstå varför det är så angeläget att bygga samarbeten mellan just bibliotek och biografer. Teoribygget i *Biografer och bibliotek i förening* är stundtals imponerande men på denna punkt övertygar inte Gillegård mig.

Tobias Willstedt

1) Ingrid Atlestams inlägg "Säg bibliotek det räcker!" tillgänglig på <https://foreningenbis.com/2009/04/27/sag-bibliotek-det-racker/> (Hämtad 2022-01-27)

En fiffig kompis i pappersformat

Klara Önnarfält och Lotta Davidson-Bask (2021). *Klara och Lottas skolbibliotek. Idéer och förslag från Flödet*. BTJ Förlag.

Övergången från ett format till ett annat är inte alltid självklar. I podcasten Flödet (Önnarfält & Davidson-Bask) och andra poddar är kärnan det fördjupade samtalet. Vad skulle spilla över från detta i bokform?

Klara och Lottas skolbibliotek. Idéer och förslag från Flödet tar ett helhetsgrepp om skolbiblioteket, vilket gör den användbar för alla skolbibliotekarier och andra verksamma i skolbiblioteket, i synnerhet de som är nya i rollen.

Boken genomsyras av delakultur, där de flesta kapitel avslutas med avsnittet "Prova själv". Det finns gott om referenser, både till fördjupande läsning och till Flödet – avsnitt som tangerar de olika kapitlens teman eller där de gäster som nämnts medverkat.

En av författarnas drivkrafter bakom att starta podden 2017 var "att beskriva vad ett skolbibliotek egentligen är, vad det kan vara och vad det kan bli".

Skolbiblioteket är en del av skolan med dess organisation, vilken inte alltid är så lätt att orientera sig i. Det är tacksamt med tips från personer som har erfarenhet från flera skolor. Författarna återkommer flera gånger till Cecilia Gärdéns definition av skolbiblioteket:

"Cecilia Gärdén, doktor i biblioteks- och informationsvetenskap, talade på seminariet 'Skolbibliotek i världsklass' under Bokmässan 2020 om skolbibliotekets fyra komponenter: det är en plats, en funktion, en organisation och en profession. Den uppdelningen gör det tydligt vilka nivåer som behövs för att förstå vad ett skolbibliotek är." (s. 16)

Skolbiblioteket har två huvuduppgifter: att sprida läslust och att arbeta med MIK-frågor, men i verkligheten är det långt ifrån alla elever som har tillgång till detta i praktiken. (Själv jobbar jag på ett folkbibliotek som delvis fungerar som skolbibliotek, som definitivt inte lever upp till rollen som skolbibliotek fullt ut.)

Extra aktuellt känns kapitlet "Skolbiblioteken, skolan och ojämlikheten *eller* Pandemi och växande klyftor". Här beskriver bland annat en intervjuad lärare hur snabbt det blev synligt vilka olika förutsättningar eleverna hade för distansundervisning, i fråga om trångboddhet till exempel.

Författarna problematiserar också bilden av priser och utmärkelser. De frågar sig: "Ska ett fackförbund utlysa en kvalitets-tävling mellan yrkesutövare i en kommun? [...] Fokus borde inte ligga på enskildas insatser utan på de strukturer som ger oss förutsättningar för att utföra vårt arbete."

Foto: Andrea Berge

Boken är full av användbara exempel på hur samarbete i skolan kan främjas, hur MIK-arbetet kan utvecklas med mera.

I kapitlet om professionen utvecklar de varför de tycker att det är viktigt att hålla på principen med fackutbildade bibliotekarier.

Om jag ska komma med någon invändning är det möjligen att det hade varit kul med en lista över innehållet i alla poddavsnitten i slutet av boken, men den finns ju bara några knapptryckningar bort på webben.

Andrea Berge

Avsändare:
bis c/o Christian Forsell
Kobjersvägen 9A
227 38 Lund

Föreningen BiS?

BiS står för Bibliotek i Samhälle. Vi är en socialistisk biblioteksförening som verkar för att utveckla biblioteken och samhället i en mer progressiv riktning.

BiS vill att biblioteken ska

- stödja yttrandefriheten och ge tillgång till information som grund för kunskap, opinionsbildning och samhällskritik
- drivas i offentlig regi och utvecklas i dialog med användare och närsamhälle
- arbeta normkritiskt, antirasistiskt, jämställt och jämlikt
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande med särskilt fokus på dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informationsklyftan
- aktivt erbjuda information, kultur och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

ENGAGERA DIG I BIS!

Vill du veta mer om BiS och kanske engagera dig i föreningen? Tveka inte att ta kontakt med oss!

KONTAKTPERSONER

Stockholm: Tobias Willstedt
tralalaisdead@hotmail.com, 0709-18 59 84
Göteborg: Anna Hallberg
anna.hallberg@kultur.goteborg.se, 031-36 83 375
Malmö: Martin Persson
oec@zitherlessons.net, 0737-02 37 90
Umeå: Ida Holmlund
idaholmlund@yahoo.se

Vill du bli kontaktperson på din ort?
Hör av dig!

VILL DU FÅ FLER BIBLIOTEKSNYHETER FRÅN VÄNSTERHÅLL?

BiS digitala nyhetsbrev innehåller nyheter, information och tips för dig som vill bevaka biblioteksutvecklingen ur ett vänsterperspektiv.

Det enda du behöver göra för att få nyhetsbrevet är att anmäla ditt intresse på vår hemsida foreningenbis.com.

NÄSTA NUMMER!

Nästa nummer av *bis* utkommer i juni. Redaktionen välkomnar varmt bidrag i text och bild. Välkommen med ditt bidrag till tidskriftenbis@gmail.com senast den 13 maj.

bis 4/2021. Foto: Sofia Berg